A FILOZÓFIA KLASSZIKUSAIBÓL

Marx Rheinische Zeitung-cikkeiből

A marxizmus genezise napjaink sokat vitatott témája — ennek alaposabb megismeréséhez kívánunk segítséget nyújtani a fiatal Marxnak a *Rheinische Zeitung*ban megjelent, de magyarul még nem publikált cikkeinek közzétételével. Ezzel — a levelezésen kívül minden lényeges korai marxi írás a magyar olvasók rendelkezésére áll. Igaz ugyan, hogy Marx mint szerkesztő 1842 októberétől 1843 márciusáig az egész *Rheinische Zeitung*ot gondozta, korrigálta, számos cikket átírt, szerkesztőségi jegyzetekkel látott el stb., s így bizonyos értelemben az egész lap Marx munkájának tekinthető, s az ilyen jellegű Marx-szövegek „társszerzőségét" még nem mérték fel teljes pontossággal, de ezek legfeljebb egy-két mondat terjedelműek lehetnek.

Meg kell jegyeznünk, hogy Marx cikkei — az akkori szokásoknak és a cenzúraviszonyoknak megfelelően — névtelenül jelentek meg. Marx levelezése, utólagos utalásai, publicisztikai tevékenységének belső összefüggései, utalásai, problémafelvetései s nem utolsósorban jellegzetes stílusa, valamint más források és nyilatkozatok azonban igen nagy mértékben bizonyossá teszik szerzőségét.

Összeállításunk a *MEGA*-ra támaszkodik. Ehelyütt is mély elismeréssel kell megemlékeznünk kiadója, Rjazanov — s társai, köztük a magyar Czóbel Ernő — szerkesztői munkásságáról. Manapság, amikor a marxista tudományosság újra figyelmet fordít saját történetére és eredetére, érezzük, hogy az újrafelvett munka egyben az akkori kutatók életművének elismerése és folytatása, ha nem is minden részletkérdésben, de a marxizmus történetiségének szellemében.

Cikkgyűjteményünk megjelenése kapcsán Rjazanovnak a *MEGA* előszavában közölt ismertetése alapján szeretnénk röviden felidézni a Marx és Engels összkiadások történetét. Az első ilyen próbálkozások maguktól a szerzőktől indultak ki. H. Becker volt az *első*, aki Marx tudtával és beleegyezésével 1850-ben ki akarta adni Marx 40-es években írott cikkeit. A tervezett két kötetből azonban — technikai és anyagi nehézségek miatt — csak az I. kötet I. füzete jelent meg, ez a régi *Rheinische Zeitung*ból a sajtószabadságról, a falopásról és a Mosel-vidéki tudósító igazolásáról írott cikkeket tartalmazta. Tizenöt év után, a *Tőke* I. kötetének megjelenésekor, 1867-ben vetette fel Marx és Engels, immár *másodszor*, most már egymás közt, hogy Marx összegyűjtött cikkeit Meissnernél, a *Tőke* kiadójánál megjelentetik. A terv azonban ismét meghiúsult, részben az anyagiakon, részben pedig azon, hogy Marx — mint N. Danyielszonnak írta — saját maga sem rendelkezett írásai teljes gyűjteményével. A szociáldemokraták gothai egyesülési kongresszusa után, 1877-ben merül fel *harmadszor* a terv, ez alkalommal már nemcsak a teljes Marx-, hanem a teljes Marx—Engels-műre. A. Hepner konkrét ajánlatot is tesz a kiadásra, az anyagiak ezúttal elintéződtek, közbelép azonban a szocialistaellenes törvény, s a kiadás ismét meghiúsul.

Marx halála után a hatalmas marxi hagyaték gondozása és rendezése, az összkiadás még sürgetőbbé vált. Tervek ez alkalommal is születtek, az orosz szociáldemokraták a koppenhágai Internacionálé-kongresszushoz fordultak, 1884-ben R. Meyer, 1885-ben H. Schlüter foglalkozik — immár *negyedszer* — teljes Marx-kiadás gondolatával, W. Liebknecht fel is kéri Engelst a fiatalkori kéziratok áttekintésére és a szétszórt anyagok rendezésére. Engelsnek azonban erre — bár a teljes Marx-kiadást továbbra is legsajátabb feladatának tekintette — a *Tőke* három kötetének sajtó alá rendezése miatt, amit elsőrendű fontosságúnak tartott, nem volt ideje. Ugyanezért 1891—92-ben sem tudott eleget tenni P. Singer és R. Fischer, valamint J. H. W. Dietz és V. Adler erre vonatkozó kéréseinek sem. Csak 1895-ben tudta idejét a teljes kiadásnak szentelni. Ezen *ötödik*, s ez alkalommal igen komoly kísérlet részese volt F. Mehring, aki Engels halála után a munkát átvette. A Mehring-féle kiadást *(Aus dem litterarischen Nachlass*

Marx'—Engels', 1902) Rjazanov fordulópontnak tekinti a Marx-kutatásban, ugyanis töredékessége, a rövidítések és átjavítások minden önkényessége ellenére először gyűjtötte össze és kommentálta Marx korai munkáit, s e kiadás mindmáig egyik fő forrása a fiatal Marxról szóló ismereteinknek.

A század elején Rjazanov és mások vették át a stafétabotot. Rjazanov 1909 és 1917 között sajtó alá rendezte Marx 1852—1862 között írt cikkeinek két kötetét, a háborút követő forradalmak azonban félbeszakították ezt a munkát. Bernstein és Mehring kiadta Marx és Engels levelezését 4 kötetben, a levelezésből más válogatások is megjelentek. 1922-ben kezdte újra a munkát Rjazanov kollektívája a szovjet kormány megbízásából és segítségével a teljes Marx-műnek a moszkvai Marx—Engels Intézet kiadásában való előkészítésére, e munka vezetett a *Marx—Engels Gesamtausgabe*, a közismert *MEGA* kiadásához mint *hatodik* kísérlethez. E teljesítmény méltatása meghaladja bevezetőnk kereteit. Csak annyit jegyeznénk meg, hogy a kiadást három részre tervezték, az I. rész mintegy 17 kötetben az összes filozófiai, politikai, gazdasági írásokat tartalmazta volna, a II. rész, 13 kötetben, a *Tőkét* és előmunkálatait, a III. rész a levelezést foglalta volna magában, s az egész művet tárgy- és névmutató egészítette volna ki. A kiadás 1927-ben indult meg. Ezzel párhuzamosan Rjazanov és kutatócsoportja, ugyancsak a moszkvai Marx—Engels Intézet kiadásában, megindította a *Marx—Engels Archiv* sorozatát is, s kiadott öt kötetet. A harmincas évek elején mindkét sorozat szerkesztését Adoratszkij vette át. A harmincas évek végén a MEGÁ-ban megjelent két számozatlan kötet (az *Anti-Dühring* és *A természet dialektikája*, valamint a *Grundrisse*). Az Archiv-sorozat Mityin szerkesztésében folytatódott, 1963-ig további 15 kötet jelent meg, de többnyire csak Marx fogalmazványait, jegyzeteit közölte.

A szocialista országokban párhuzamosan folyó *Marx—Engels Művei* sorozatok az eredeti kiadói terveket kiegészítő köteteikkel a *hetedik* és eddig legteljesebb kiadásoknak tekinthetők, kiváltképpen ha a még publikálatlan kéziratokat is közölni fogják.

Ágh Attila

A centralizációs kérdés, tekintettel önmagára és tekintettel a Rheinische Zeitung 1842 május 17-i, keddi, 137. számának mellékletére[1]

„Németország és Franciaország, tekintettel a centralizációs kérdésre" — jelzéssel: „Hogy az *államhatalom* egyetlen pontból *induljon-e ki*, vagy minden tartomány, minden község önmagát igazgassa, és a központi kormányzat csak ott uralkodjék az egésznek hatalmaként az állam egyes részei felett is, ahol az államot kifelé kell képviselni — erről a kérdésről még erősen megoszlanak a vélemények."

Valamely körkérdés osztozik minden tartalmilag jogosult, tehát minden ésszerű kérdéssel abban a sorsban, hogy nem a *válasz*, hanem a *kérdés* a fő nehézség. Az igazi kritika ennélfogva nem a válaszokat, hanem a kérdéseket elemzi. Ahogy egy algebrai egyenlet megoldása adva van, mihelyt a feladatot legtisztább és legélesebb viszonyaiban felállították, ugyanúgy minden kérdés meg van válaszolva, mihelyt *valóságos* kérdéssé vált. A világtörténelemnek magának sincs más módszere, mint az, hogy régi kérdéseket új kérdésekkel válaszol meg és intéz el. Könnyű ezért megtalálni mindegyik kor rejtigéit. Ezek a korkérdések; s ha egyszer a válaszokban nagy szerepet

[1] *MEGA* I/I. köt. Frankfurt a. M. 1927. 230—231. o. Töredékesen fennmaradt kézirat, valószínűleg 1842 májusának végéről. A cikk, melyet Marx ismeretlen okból nem fejezett be, M. Hess e tárgyban megjelent írásával kívánt polemizálni. (Valamennyi megjegyzés a szerkesztőségtől származik, úgyszintén a szövegben található csúcsos és tört zárójelek.)

játszik az egyes egyén szándéka [Absicht] és bepillantása [Einsicht], s gyakorlott szem kell ahhoz, hogy el tudjuk választani azt, ami az egyénhez, és azt, ami a korhoz tartozik, akkor a *kérdések* viszont a kor nyílt, kíméletlen, minden egyéni egyediségen túlnyúló hangjai, a kor mottói, saját lelkiállapotáról tanuskodó *nagyon is gyakorlati* felkiáltásai. Minden kor reakciósai ezért éppoly jó barométerei a kor szellemi állapotának, mint a kutyák az időjárásnak. A közönség szemében ez úgy jelenik meg, hogy a reakciósok *csinálják* a kérdéseket. Azt hiszi ezért, hogy ha ez vagy az az obskurantista nem indított volna harcot egy modern irányzat ellen, ha nem tett volna kérdésessé egy dolgot, akkor a kérdés nem *léteznék*. A közönség ezért a reakciósokat tartja a haladás igazi embereinek.

„Hogy az államhatalom egyetlen pontból induljon-e ki", azaz hogy *egyetlen pont* kormányozzon-e, vagy minden tartomány stb. önmagát igazgassa és a központi kormányzat csak kifelé, mint az egésznek „kifelé" irányuló hatalma mutatkozzék — — így lehetetlenség a centralizációs kérdést megragadni. A szerző biztosít bennünket arról, hogy „ez a kérdés, magasabb nézőpontból tekintve, semmis kérdésként önmagában szétfoszlik", mert „ha az ember valóságosan az, ami lényege szerint kell hogy legyen, akkor az egyéni szabadság az általános szabadságtól meg sem különböztethető". „Ha tehát *igazak* népét előfeltételezünk, akkor a szóban forgó kérdést fel sem vethetjük", „a központi hatalom [. . .] valamennyi tagban élne stb. stb." „Akárcsak egyáltalában minden külső törvény, minden pozitív intézmény stb., úgy minden központi [. . .] államhatalom stb. felesleges lenne. Az ilyen társadalom nem *állam* volna, hanem az emberiség *eszménye*." „Bámulatosan könnyűvé tehetjük magunknak a legnehezebb államproblémák megoldását, ha egy emelkedett filozófiai álláspont magaslatáról tekintünk le társadalmi életünkre. *Elméletileg* a problémák ilyen megoldása teljesen helyes, sőt az egyedül helyes megoldás. De itt nem arról van szó, hogy elméletileg stb., hanem arról, hogy gyakorlatilag, mindenképpen csak empirikus és viszonylagos módon válaszoljuk meg a centralizációs kérdést stb."

A cikk szerzője a kérdésének *önkritikájával* kezdi. Magasabb nézőpontból tekintve, úgymond, nem létezik a kérdés, de egyszersmind megtudjuk, hogy ebből a magasabb nézőpontból eltűnik minden törvény, pozitív intézmény, a központi államhatalom és végül maga az állam is. Joggal magasztalja a szerző ezt a „bámulatos könnyűséget", amellyel ez a nézőpont orientálódni tud, de jogtalanul nevezi a problémák ilyen megoldását „elméletileg teljesen helyesnek, sőt az egyedül helyes megoldásnak", jogtalanul nevezi ezt az álláspontot „filozófiainak". A filozófiának komolyan protestálnia kell az ellen, hogy összetévesszék a képzelgéssel. Az „igazak" népének funkciója ugyanolyan idegen a filozófiától, mint az „imádkozó hiénák" fikciója a természettől. A szerző a „maga elvonatkozásait" helyettesíti a filozófia helyébe.[2]

[2] A kézirat itt megszakad.

[A hannoveri „liberális ellenzék"][3]

Minthogy a címben a *„liberális* ellenzék" kifejezés nem a kérdéses cikk szerzőjétől, hanem a szerkesztőségtől származik, a szerkesztőség indíttatva érzi magát, hogy egyet-mást felemlítsen ezen elnevezés magyarázatául.

Két érvet szoktak felhozni a szóban forgó kifejezés ellen. Ami a *formát* illeti, mondják, az ellenzék nem liberális, *mert* konzervatív, mert egy fennálló jogállapot fennmaradása a célja — amely dialektika szerint a júliusi forradalom konzervatív, *tehát* nem liberális forradalom volt, hiszen mindenekelőtt a charta megőrzése volt a célja. Mindamellett a liberalizmus magának követelte a júliusi forradalmat. A liberalizmus persze konzervatív, konzerválja a szabadságot és a nyers, anyagi erőszak támadásaival szemben még a szabadság elsatnyult status quo-alakjait is. Ehhez járul, hogy ha ez az elvonatkoztatás következetes akar lenni, akkor saját álláspontjáról haladónak és liberálisnak kell találnia az egy 1833-ból kelteződő jogállapot alapján álló ellenzéket egy olyan reakcióhoz képest, amely 33-at erőszakkal 19-be szorítja vissza.

Ami a *tartalmat* illeti, felhozzák továbbá, hogy az ellenzékiség tartalma, az 1833-as állami alaptörvény nem a szabadság tartalma. Elismerjük! Amennyire nem a szabadság alakja az 1833-as állami alaptörvény, ha a szabadság eszméjéhez mérjük, annyira a szabadság alakja, ha az 1819-es állami alaptörvény egzisztenciájához mérjük. Egyáltalában: mindenekelőtt nem arról volt szó, hogy mi e törvény *meghatározott* tartalma, hanem arról volt szó, hogy a *törvényes* tartalomért ellenzéket csináljanak a *törvénytelen* bitorlással szemben.

A szerkesztőségnek már csak azért is joga volt liberálisnak nevezni a hannoveri ellenzéket, mert szinte valamennyi német kamara liberális ellenzékként, a törvényes szabadság alapján álló ellenzékként üdvözölte. Hogy mármost a *kritika* ítélőszéke előtt megilleti-e ez a prédikátum, hogy a liberalizmus puszta véleményén és igényén túl továbbhaladt-e a *valóságos* liberalizmushoz: éppen ennek vizsgálata volt a kérdéses cikk feladata.

Mellékesen megjegyezzük, hogy nézetünk szerint az igazi liberalizmusnak Hannoverban nem lesz a dolga, hogy az 1833-as állami alaptörvény mellett síkra szálljon, sem pedig az, hogy visszatérjen az 1819-es törvényhez, hanem az, hogy egy teljesen új — mélyebb, strukturáltabb és *szabadabb* népi tudatnak megfelelő — államformára törekedjék.

A „Rheinische Zeitung" szerkesztősége

[3] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 305—306. o. A *Rheinische Zeitung* 1842. nov. 8-i számának mellékletében megjelent, minden valószínűség szerint Marxtól származó szerkesztőségi megjegyzés. 1842 folyamán a német sajtóban élénk polémia folyt a hannoveri ügyről. 1857-ben a hannoveri király eltörölte az alkotmányt, s a tiltakozó hét neves göttingeni professzorral szemben retorziókat alkalmaztak. A király ellen fellépő ellenzék ügyét tárgyalta az a cikk is, amelyhez Marx az alábbi szerkesztői megjegyzést fűzte a liberalizmus fogalmáról. A hannoveri polémiában való részvétel a *Rheinische Zeitung* — akárcsak a *Leipziger Allgemeine Zeitung* — betiltásának egyik oka volt.

[Szerkesztőségi jegyzet egy cikkhez[4] a válási törvény tervezetéről]

A válási törvény tervezetének fenti kritikája a *rajnai* jogtudomány álláspontjáról íródott, ahogy a korábban közölt kritika (lásd a „Rheinische Zeitung" 310. számának mellékletét) az ó-porosz jogtudománynak és gyakorlatának álláspontjára helyezkedett. Hátra van egy harmadik kritika, az a kritika, amelyet a kiváltképpen általános, a *jogfilozófiai* álláspontról gyakorolnak. Nem lesz többé elegendő az egyes válóokokat pro és kontra megvizsgálni. Szükséges lesz kifejteni a házasság fogalmát és e fogalom konzekvenciáit. Mindkét eddig közölt cikk egyaránt elveti a vallás beavatkozását a jogba, anélkül azonban, hogy kifejtené, mennyiben vallási vagy nem vallási a házasság lényege magán- és magáért-valóan, anélkül tehát, hogy ki tudná fejteni, miképpen kell szükségszerűen eljárnia a következetes törvényhozónak, aki a dolgok lényegéhez igazodik és semmiképpen sem érheti be e lényeg egy meghatározásának puszta elvonatkoztatásával. Ha a törvényhozó nem az emberi erkölcsösséget, hanem a papi szentséget tekinti a házasság lényegének, tehát az önrendelkezés helyébe a felülről elrendelést, a belső természeti megszentelés helyébe a természetfeletti szankciót, a viszony természetének lojális önalávetés helyébe éppenséggel az e viszony természete felett álló parancsolatok iránti passzív engedelmességet teszi, lehet-e ezt a vallásos törvényhozót hibáztatni, mikor aláveti a házasságot az egyháznak, amely hivatott a vallás követelményeinek és igényeinek realizálására, s a világi házasságot a papi hatóság főfelügyelete alá helyezni? Nem egyszerű és szükségszerű konzekvencia-e ez? Csalódik, aki azt hiszi, megcáfolja a vallásos törvényhozót azzal, hogy kimutatja egyik vagy másik rendelkezésének ellentmondását a házasság világi lényegével. A vallásos törvényhozó nem a világi házasság felbontása ellen polemizál, hanem inkább a házasság világi lényege ellen, és arra törekszik, hogy részint megtisztítsa azt ettől a világiságtól, részint — ahol ez lehetetlen — ennek a világiságnak mint egy csak megtűrt oldalnak minden szempillantásban lelkületileg felmutassa a korlátait és konzekvenciáinak bűnös dacát megtörje. Ám teljesen elégtelen a *rajnai* jogtudomány álláspontja, amelyet a fent közölt kritika éleselméjűen végigvisz. Elégtelen a házasságot két lényegre elosztani, egy papi, és egy világi lényegre, olymódon, hogy az egyik csak az egyházra és az egyes egyének lelkiismeretére bízandó, a másik pedig az államra és az állampolgárok jogtudatára. Nem szüntetjük meg az ellentmondást azzal, hogy két különböző szférának osztjuk ki, sőt éppen ellentmondást és megoldatlan összeütközést teremtünk maguk az életszférák között; s kötelezhetjük-e a törvényhozót a dualizmusra, egy kettős világszemléletre? Nem kell-e a vallási állásponton álló lelkiismeretes törvényhozónak a való világban és világi formákban egyetlen hatalommá emelnie azt, amit a papi világban és vallási formákban magának az igazságnak tud, az egyetlen hatalomként imád? E ponton megjelenik a rajnai jogtudomány alapfogyatékossága: a kettő-

[4] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 315—317. o. A *Rheinische Zeitung* közölte a válási törvény tervezetét, amelyet a kormány titokban dolgoztatott ki, sőt a lap hasábjain polémia bontakozott ki a kérdésről, amelybe más lapok is belekapcsolódtak. A tervezet közlése és az információs forrás eltitkolása ugyancsak egyik oka volt a lap későbbi betiltásának. Marx e szerkesztői megjegyzést a lap 1842. nov. 15-i számában megjelent egyik hozzászóláshoz fűzte. Később, 1842. dec. 19-én, az e kérdésről a lapban megjelent írásban maga is hivatkozik erre a megjegyzésre.

hasadt világszemlélete, amely a lelkiismeret és a jogtudat elválasztásával felszínes módon nem megoldja a legnehezebb összeütközéseket, hanem kettéhasítja őket, amely különválasztja a jog világát a szellem világától, tehát a jogot a szellemtől, tehát a jogtudományt a filozófiától; ugyanakkor a szóban forgó törvény elleni oppozícióban még inkább és a legegyértelműbben megnyilatkozott az ó-porosz jogtudomány teljes tartásnélkülisége. Ha igaz, hogy semmiféle törvényhozás sem rendelheti el az erkölcsösséget, akkor még inkább igaz, hogy semmiféle törvényhozás nem ismerheti el jogként érvényesnek. A Landrecht egy értelmi elvonatkoztatáson alapul, amely, önmagában tartalmatlan lévén, felvette a természeti, jogi, erkölcsi tartalmat mint külső, önmagában törvénynélküli anyagot, és aztán megkísérelte, hogy ezt a szellem- és törvénynélküli anyagot egy külső cél szerint idomítsa, elrendezze és elrendelje. A tárgyi világot nem annak veleszületett törvényei szerint kezeli, hanem önkényes, szubjektív ötletek és egy magán a dolgon kívül álló szándék szerint. Az ó-porosz jogászok csak kevéssé látták át a Landrecht természetét. Nem lényegét, hanem egzisztenciájának egyes külsőlegességeit kritizálták. Ezért nem is az új vallási törvénytervezet mibenléte, hanem a reformáló tendenciája ellen szálltak hadba. Úgy vélték, a rossz erkölcsökből bizonyítékot nyerhetnek a rossz törvényekre. A kritikától mindenek előtt azt kívánjuk, hogy önmagához kritikusan viszonyuljon és tárgyának nehézsége ne kerülje el figyelmét.

A „Rheinische Zeitung" szerkesztősége

Kabinetparancs a napisajtóról[5]

Köln, nov. 15. A mai „Kölnische Zeitung" a következő kir. kabinetparancsot hozza, melyet a múlt hónap folyamán valamennyi főprezidensnek megküldtek:

„Már többször rámutattam annak szükségességére, hogy szembe kell szállni a napisajtó rossz részének ama tendenciájával, hogy általános ügyeket illetően a közvéleményt valótlanságok vagy eltorzított tények terjesztésével félrevezeti, mégpedig olymódon szembeszállni, hogy minden ilyen hamis közléssel nyomban szembe kell szegezni az igazságot a tényeknek ugyanazon lapokban történő helyreigazítása útján, amelyek a hamisítást elkövették. — Nem elegendő, ha egy napilap rossz, a közszellemre káros törekvéseivel szemben az ellenhatást a többi, jobb szellemtől irányított lapra bízzuk és csakis tőlük várjuk. A félrevezetés mérgét ugyanott kell ártalmatlanná tenni, ahol keverték; ez nemcsak kötelessége a felsőbbségnek az olvasók köre iránt, melynek a mérget beadták, hanem egyszersmind ez minden eszközök közül a leghathatósabb is a megtévesztés és a hazugság tendenciáinak megsemmisítésére, amint mutatkoznak, kényszerítve a szerkesztőségeket a róluk magukról hozott ítélet közzétételére. Nemtetszéssel észleltem ezért, hogy emez éppoly jogszerű, mint szükséges

[5] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 307—308. o. A *Rheinische Zeitung* 1842. nov. 16-i számában megjelenő rövid közlemény. A kabinetparancshoz fűzött néhány soros megjegyzés valószínűleg Marx tollából származik. Marx itt, taktikusan, a kabinetparancs negatív élét kívánta elvenni.

eszköz a sajtó elfajulásainak megzabolázására eleddig kevéssé vagy egyáltalán nem alkalmaztatott. Amennyiben az eddigi törvények történetesen nem kellőképp szegeznék le a belhoni hírlapok kötelezettségét arra, hogy vonakodás nélkül közöljék a nekik hivatali tekintéllyel megküldött összes ténybeli helyreigazításokat, mégpedig mindenféle megjegyzés vagy bevezető észrevétel mellőzésével, úgy elvárom az Állami Ministeriumtól, hogy haladéktalanul javaslatokat tegyen e törvények szükséges kiegészítését illetően. Ha pedig már most is elegendők e célra, ez esetben azt akarom, hogy az Én hatóságaim erélyesen alkalmazzák is azokat a jog és az igazság védelmére, s ezt magukon a ministeriumokon kívül jelesen a főprezidensek közvetlen gondoskodására bízom, kiknek az Állami Ministerium adja meg az utasításokat.

Minél komolyabban szívemen fekszik, hogy a nemes, lojális, méltósággal szabadszellemű érzületet, bárhol nyilatkozzék is meg, a szó szabadságában meg ne rövidítsék, az igazság előtt a nyilvános megtárgyalás mezejét a lehetőséghez képest legkevésbé korlátozzák, annál kíméletlenebbül el kell fojtani ama szellemet, mely a hazugság és a félrevezetés fegyverét használja, nehogy a szó szabadságát az azzal való visszaélés megfossza gyümölcseitől és áldásától.

Sannsouci, 1842. október 14.

Frigyes Vilmos s. k."

Annál is inkább sietünk közölni olvasóinkkal e fenti kir. kabinetparancsot, mert *garanciát* látunk benne a porosz sajtó számára. Minden lojális lap csakis jelentős támogatásnak fogja tekinteni a kormány részéről, ha hivatalos forrásból helyreigazítást nyernek, olyan *valótlanságok* vagy *eltorzított tények*, melyeknek megjelenése a szerkesztőség legnagyobb körültekintése mellett sem mindig kerülhető el. A kormány ezekkel a *hivatalos magyarázatokkal* nemcsak a ténybeli tartalom bizonyos *történelmi korrektségét* szavatolja, hanem, ami még fontosabb, elismeri egy pozitív részvétellel a sajtó nagy jelentőségét is, s ez egyre szűkebb korlátok közé fogja utasítani a *felfüggesztésben, betiltásban* és *cenzúrában* kifejeződő negatív részvételt. Ugyanakkor a kir. kabinetparancs a napisajtó bizonyos *függetlenségének* előfeltételezéséből indul ki, minthogy enélkül nemcsak a megtévesztés, a hazugság tendenciái és kártékony törekvések nem bukkanhatnának fel és verhetnének gyökeret az újságokban, de éppígy és fokozottabban a nemes, lojális, méltósággal szabadszellemű érzület sem. A napisajtó bizonyos függetlenségének e királyi előfeltételezését a porosz újságoknak mint *e függetlenség legkiválóbb garanciáját* és *a kir. akarat félreérthetetlen nyilvánítását* kell üdvözölniök.

(Levél von Schaper főprezidenshez)[6]

Mélyen Tisztelt Főprezidens Úr!
Nagyságos Uram!

Nagyságod f. hó 12-én v. Gerlach úr kölni kormányzati prezidens útján eljuttatott hozzám egy leiratot a cenzúraminisztériumtól, valamint két határozatot, és ezzel kapcsolatos jegyzőkönyvi nyilatkozattételre szólított fel.

[6] *MEGA* I/II. köz. Berlin 1929. 281—285. o. A hivatalos szervek 1842 novemberében a lap betiltását helyezték kilátásba, ha nem változtatják meg a lap tendenciáját és

A tőlem kikövetelt nyilatkozatok fontosságára tekintettel a jegyzőkönyvi rögzített nyilatkozattételt helyettesítően mai napon írásbelileg Nagyságodhoz fordulok.

1. Ami a cenzúraminisztérium leiratát és különösen azt a felszólítást illeti, miszerint a „Rheinische Zeitung" változtassa meg tendenciáját és a kormányzatnak tetszőbb irányzatot kövessen, e követelést csak a *formára* tudom értelmezni, melynek mérséklése, amennyire a tartalom engedi, megtörténhetik. Egy olyan újságnak a tendenciája, amely, mint a „Rheinische Zeitung", nem csupán száraz referátumok és alantas dicszengések érzületnélküli elegye, hanem egy nemes célja tudatában levő, ⟨habár éles⟩ kritikával világítja meg a haza állami viszonyait és berendezkedéseit, Őfelségének a legutóbb kibocsátott cenzúrautasításban és más úton is gyakorta kifejezésre juttatott nézeteiből ítélve csakis a kormányzatnak tetsző tendencia lehet. A felelős szerkesztőnek mostanáig soha nem is hozták tudomására, hogy ez a tendencia helytelenítéssel találkozik. Minthogy ezenkívül a „Rheinische Zeitung" a legszigorúbb cenzúrának van alávetve, miként lenne igazolható a lap betiltása mint *első figyelmeztetés?* A „Rheinische Zeitung", biztosíthatom Nagyságodat, ezentúl is, amennyire rajta áll, segíteni fog egyengetni a haladás útját, melyen Poroszország Németország többi része előtt jár. De éppen ezért vissza kell utasítanom azt, amit a leirat a szememre vet, hogy a „Rheinische Zeitung" a Rajna-vidékén francia szimpátiákat és eszméket igyekszik terjeszteni. A „Rheinische Zeitung" éppen azt tűzte maga elé fő feladatként, hogy az oly sokaknál még Franciaországra szegezett pillantásokat Németországra irányítsa, és a francia helyett német liberalizmust hívjon életre, amelyet IV. Frigyes Vilmos kormánya bizonnyal nem nézhet rossz szemmel. E tendencia bizonyítékát adják a polemikusan az augsburgi „Allgemeine Zeitung" poroszellenes törekvései ellen irányuló cikkek a „Porosz hegemóniáról". Bizonyítékát adják mindazok a cikkek, amelyek a porosz vámegyletről íródtak a „Hamburger Korrespondent" és más újságok cikkei ellen, és amelyekben a „Rheinische Zeitung" Hannover, Mecklenburg és a Hanza-városok csatlakozását a legnagyobb részletességgel úgy mutatta be, mint az egyedül üdvös utat. Bizonyítékát adja mindenekelőtt az, hogy a lap folyvást utalt az északnémet tudományra szembeállítva nemcsak a francia, hanem egyben a délnémet elméletek felületességével. A „Rheinische Zeitung" volt az első rajnai és egyáltalában dél-német lap, amely bevitte a Rajna-tartományba és Dél-Németországba az észak-német szellemet ⟨a protestáns szellemet⟩, s mi mással lehetne a szétszakított törzseket elválaszthatatlanabbul összekötni, mint ama egységgel, mely a politikai egység lelke és egyetlen biztosítéka minden külső viharral szemben!

Ami a „Rheinische Zeitung" állítólagos *vallástalan* tendenciáját illeti, a legfőbb hatóságok előtt nem lehet ismeretlen, hogy egész Németország és kiváltképp Poroszország egy meghatározott pozitív hit tartalmát illetően

---

nem bocsátják el Rutenberget, akit a kormány — teljesen alaptalanul — félelmetes forradalmárnak tartott. A lap válságos helyzetében Marx az alábbi beadványt készítette von Schaper rajnai főprezidensnek. A beadvány tisztázatát Joseph E. Renard, a lap felelős szerkesztője írta le és szignálta, 1842 nov. 17-i keltezéssel. A fogalmazvány és a tisztázat fennmaradt, ezek alapján megállapítható, hogy a tisztázatban a fogalmazványhoz képest néhány, nem Marx kezétől származó törlés van, de ezeket már a fogalmazványban is jelezték. A törölt részeket csúcsos zárójelben — ⟨ ⟩ — közöljük.

— és csakis erről van szó, nem a vallásról, amelyet soha nem bántottunk és soha bántani nem fogunk — két táborra oszlik, s mindkét tábor a tudományban és az államban magas állású férfiakat sorolhat bajnokai közé. Egy újság ne foglaljon vagy csak hivatali úton számára előírt módon foglaljon pártot egy eldönthetetlen korharcban? ⟨Ha Luthernak nem róják fel, hogy a császár és a birodalom ellenére a kereszténységnek akkori egyedüli létezési formáját, a katolikus egyházat megtámadta, méghozzá zabolátlan és minden mértéket túllépő formában, akkor egy protestáns államban tilos legyen egy a mostani dogmával szembenálló nézetet képviselni — nem egyes frivol kirohanásokkal, hanem egy komoly és kiváltképpen német tudomány következetes kifejtéseivel?⟩ Ráadásul soha túl nem léptünk az újságírás területén, hanem dogmákat, valamint egyházi tanokat és állapotokat egyáltalában csak annyiban érintettük, amennyiben más lapok a vallást államjoggá akarták tenni és saját szférájából a politika szférájába akarták áthelyezni. Sőt, könnyű volna mindegyik kijelentésünket egy porosz király, Nagy Frigyes hasonló és még erősebb kijelentéseivel fedeznünk, s e tekintélyt olyan tekintélynek tartjuk, amelyre porosz publicistáknak alkalmasint szabad hivatkozniok.

A „Rheinische Zeitung" joggal hiheti tehát, hogy kiváltképpen realizálta Őfelségének a cenzúrautasításban lefektetett, egy független, szabadszellemű sajtót illető óhaját, és ezáltal nem kevéssé járult hozzá ahhoz, hogy jelenleg egész Németország áldásokkal kíséri Királyunk Őfelségét felfelé ívelő pályáján.

A „Rheinische Zeitung"-ot, Nagyságos Uram, nem könyvkereskedelmi spekulációra, nem valamiféle nyereség kilátására alapították. Köln és a Rajna-tartomány legtekintélyesebb férfiúi közül számosan a német sajtó siralmas állapota felett érzett jogos elégedetlenségükben úgy hitték, Őfelsége, a Király akaratát nem becsülhetik meg jobban, mint hogy a „Rheinische Zeitung"-gal egy nemzeti emlékművet alapítanak, olyan lapot, amely, jellemmel és félelem nélkül, szabad férfiak nyelvén beszéli, és — mindenesetre ritka jelenség — a Király fülébe juttatja a nép igazi hangját. E lap példátlanul gyors elterjedése bizonyítja, mennyire megértette a nép kívánságait. Erre a célra adták oda e férfiak tőkéiket, erre a célra nem sajnáltak semmi áldozatot, s most döntse el Nagyságod maga, hogy énnekem, mint e férfiak sajtószervének, lehet-e, szabad-e kijelentenem: a „Rheinische Zeitung" meg fogja változtatni tendenciáját, döntse el, hogy a lap betiltása egy egyes magánszemélyen tesz-e erőszakot, vagy pedig a Rajna-tartományon és egyáltalában a német szellemen?

Hogy egyébként a kormányzat előtt bebizonyítsam, mennyire kész vagyok teljesíteni kívánságait, amennyiben azok összeegyeztethetők egy független lap hivatásával, szándékomban áll, aminthogy egy idő óta már igy is történik, a lehető legteljesebben elvonatkoztatni minden egyházi és vallási tárgytól, hacsak más lapok és maguk a politikai viszonyok nem teszik szükségessé a rájuk történő hivatkozást.[7]

2. Ami másodszor Nagyságodnak Dr. Rutenberg azonnali elbocsátására irányuló követelését illeti, már február 14-én kijelentettem v. Gerlach kormányzati prezidensnek, hogy Dr. Rutenberg korántsem szerkesztője a

[7] Ezt a mondatot Marx utólag iktatta a fogalmazványba.

„Rheinische Zeitung"-nak, hanem csak fordítóként működik a lapnál. A v. Gerlach prezidens úr által velem közölt fenyegetésre, mely szerint Rutenberg haladéktalan elbocsátásának meg nem történte az újság azonnali betiltását vonja maga után, Rutenberget az erőszaknak engedve egyelőre eltávolítottam az újsággal kapcsolatos minden tevékenységből. Minthogy azonban nem ismeretes előttem semmi olyan törvényes rendelkezés, amellyel a leirat e pontja igazolható lenne, folyamodom Nagyságodhoz egy ilyen rendelkezés megnevezése és eventualiter annak eldöntése végett, vajon a hozott határozat érvényben marad-e vagy sem, hogy szolgálati úton igénybe vehessem törvényes jogomat.

3. Ami a harmadik pontot, egy ⟨új⟩ szerkesztő javaslatba tételét illeti, az 1819 október 18-i cenzúratörvény értelmében csak a legfelsőbb cenzúrahatóságok jogosultak egy ⟨másik⟩ szerkesztő javaslatba tételét kívánni. Olyan rendelkezés, amely e jogosultságot átruházná a főprezidensekre, nem ismeretes előttem. Kérem ezért ennek megjelölését, eventualiter a cenzúraminisztérium ezt elrendelő határozatát. Igen szívesen, de csakis ez esetben, jóváhagyásra javaslatba fogok tenni egy szerkesztőt.

[A védővámokról][8]

Elfogadhatjuk a szerző úr történelmi érvelését, továbbá elismerhetjük, amit a tények mondanak: hogy Anglia 4—500 év óta kiválóan sokat tett az ipar és a művesség védelmére anélkül, hogy a *védővámok* rendszeréhez kellett volna folyamodnia. Anglia példája önmagát cáfolja, mivel éppen Angliában domborodnak ki annak a rendszernek kárhozatos következményei, amely immár nem a mi korunk rendszere, bármennyire megfelelhetett is a középkori állapotoknak, amelyek a szétválasztáson és nem az egységen alapultak, amelyek minden *különös* területnek *különös* védelmet voltak kénytelenek adni, mert hiányzott az általános védelem, ésszerű állam és az egyes államok ésszerű rendszere. A kereskedelmet és az ipart *védeni* kell, de éppen az a vitás pont, vajon *védővámok* igazán védik-e a *kereskedelmet* és az *ipart*. Az ilyen rendszerről mi voltaképpen azt tartjuk, hogy *a hadiállapot megszervezése* békeidőben, s ez a hadiállapot, mely elsőben idegen országok ellen irányul, keresztülvitelében szükségképp a saját ország ellen fordul. Persze egy *egyes* országot, akármennyire elismerné is a kereskedelmi szabadság elvét, meghatároz az egyáltalában-való világállapot, és ezért ezt a kérdést csak egy népek-kongresszusa döntheti el és nem egy egyes kabinet.

A „Rheinische Zeitung" szerkesztősége

[8] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 308—309. o. Szerkesztőségi megjegyzés a *Rheinische Zeitung* 1842. nov. 22-i számában megjelent cikkhez. Marx szerzősége mellett szól utalása *A politikai gazdaságtan bírálatához Előszavá*ban.

Herwegh és Ruge viszonya a Szabadokhoz[9]

**Berlin*, nov. 25. Az „Elberfelder Zeitung" és annak nyomán a "Didaskalia" azt a hírt közli, hogy *Herwegh* meglátogatta a „Szabadok" társaságát, de minden kritikán alulinak találta. Herwegh *nem* látogatta meg ezt a társaságot, tehát a kritikán sem alulinak, sem felülinek nem találhatta. *Herwegh* és *Ruge* úgy találták, hogy a „Szabadok" politikai romantikájukkal, zsenimániájukkal és hetvenkedésükkel kompromittálják a szabadság ügyét és pátrját, s ezt nyíltan ki is jelentették, ami talán megütközést kelthetett. Ha tehát Herwegh nem látogatta meg a Szabadok társaságát, akik egyenként többnyire remek emberek, ez nem azért történt, mert netán más ügyért harcol, hanem csupán csak azért, mert olyan ember létére, aki francia tekintélyektől is *szabad* akar lenni, gyűlöli és nevetségesnek tartja a frivolitást, a fellépés berliniességét, a francia klubok lapos majmolását. A botrányt, a hepciáskodást fennhangon és határozottan el kell ítélni egy olyan korban, amely komoly, férfias és higgadt jellemeket követel fennköltt céljainak kiharcolásához.

Az „Augsburger Zeitung" polemikus taktikája[10]

*** *Köln*, nov. 29.

„Csak annyi ez, hogy szomjazik a vér és laza az akarat!"[11]

Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" a „Rheinische Zeitung" elleni alkalmi polémiáiban sajátságos és dicséretes taktikát alkalmaz, amely, ha következetesen végigviszik, okvetlenül hatást gyakorol a közönség felületes részére. Valahányszor rendreutasítást kapott a „Rheinische Zeitung" elve és tendenciája ellen intézett rohamaiért, valahányszor lényeges vitakérdés merült fel, valahányszor elvi támadás érte a „Rheinische Zeitung" részéről, mindig a hallgatás sokatmondó tógájába burkolózott, s közben eldöntetlen maradt, vajon e hallgatás a válaszolni nem *tudó* gyengeség vagy a válaszolni nem *akaró* erőfölény tudatának köszönheti-e jelentéktelen létezését. E tekintetben nem is tehetnénk az augsburgiaknak különös szemrehányásokat, hiszen úgy kezel bennünket, ahogy *Németországot* kezeli, abban a hitben, hogy dolgaiban való részvételét egy mélyértelmű hallgatással juttathatja kifejezésre legüdvösebben, melyet csak nagynéha szakít meg egy-

[9] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 309. o. A *Rheinische Zeitung* 1842. nov. 29-i számában jelent meg, Marx szerzőségére utal 1842. nov. 30-án Rugéhoz írt levele. E rövid cikk jelentette a formális szakítást Marx és a berlini Szabadok között.

[10] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 310—314. o. Megjelent folytatásokban a *Rheinische Zeitung* 1842. nov. 30-i, 1843. jan. 3-i és jan. 12-i számában. A polémia stílusa, hangvétele Marxra utal. Marx kiterjedt polémiát folytatott az augsburgi *Allgemeine Zeitung*gal, gondoljunk a kommunizmusról szóló 1842. okt. 15-i, a *Leipziger Allgemeine Zeitung* betiltásáról, végül a rendi bizottságokról írott cikkére. 1843. febr. 28-i számában a *Mannheimer Abendzeitung* megjegyzi, hogy a *Rheinische Zeitung*nak az augsburgi lap elleni polémiáját Marx vezette, tehát e cikk szerzősége — bár névtelenül jelentek meg — akkoriban köztudott volt.

[11] Shakespeare: *Othello*, I. felv. 3. szín.

egy útijegyzet, egészségügyi közlemény és átköltött lakodalmas vers; s az augsburginak, meglehet, igaza van, amikor hallgatását a közjóhoz való hozzájárulásnak tekinti.

Csakhogy az augsburgi a hallgatás taktikája mellett még egy másik polemikus modort is használ, amely terpeszkedő, tetszelgő, és fennen bizonykodó beszédességével mintegy aktív kiegészítője ama passzív és mélabús csendességnek. Az augsburgi hallgat, ahol elvi harcról, a lényegért vívott harcról van szó; de rejtekhelyről fülel, távolról megfigyel, kilesi a pillanatot, amikor ellenfele pongyola toalettben mutatkozik, faux pas-t[12] vét a táncban, elejti a zsebkendőjét, és akkor — „erélyesen felhúzza az orrát és elfordul", rendíthetetlen nyomatékkal, a toalettprüdéria teljes haragjával a levegőbe harsogja régóta visszafogott jóakaró bosszúságát, és így kiált Németországhoz: „Na látjátok, ez itt a jelleme, ez itt az érzülete, ez itt a konzekvenciája a „Rheinische Zeitung"-nak!" „Ott a pokol, ott a sötétség, ott a kéngödör, forrongás, égés, bűz, enyészet — pfuj, pfuj, pfuj! pihá! pihá! — Adj egy uncia pézsmát, jó gyógyszerárus!"[13]

Az ilyen vénkisasszony-rögtönzések alkalmával az augsburgi nemcsak ahhoz ért, hogy hervadt erényét, tisztes mivoltát és élemedett korát a feledékeny közönség hűtlen emlékezetébe idézze, beesett halántékát megvénhedt és fonnyadt emlékekkel ékítse, hanem ahhoz is, hogy a kacérság e kicsiny és ártalmatlan sikerein kívül más gyakorlati eredményeket is kimesterkedjen. Ott áll, quasi re bene gesta,[14] a „Rheinische Zeitung"-gal szemben, pattog, fedd, provokál, tetterős harcos — és a hetyke kihívás láttán a világ feledi a végelgyengüléses hallgatást és az imént végrehajtott visszavonulást. Ráadásul kialakul az a szántszándékkal táplált látszat, mintha az augsburgi „Allgemeine Zeitung" és a „Rheinische Zeitung" harca ilyenféle szánalmasságok, kis botrányhistóriák és toalettbűnök körül forogna. A szellem- és érzületnélküliek hada aztán, amely nem érti a lényegi harcot — melyben mi szólunk, az augsburgi pedig hallgat —, a kukacoskodó csipkelődésekben és kritikai kicsinyességekben ellenben a saját szép lelkét látja viszont, tapsol tetszésében, és hódol a tisztes személy előtt, aki a maga kimért és mértékletes módján fenyítésben részesíti ellenfelét, inkább nevelő, semmint sértő szándékkal. Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" 329. számában megint ízelítőt kapunk ebből az agg bölcsességű utálatos és kisvárosi polémiából.

Egy majnai tudósító jelenti, hogy az augsburgi „Allgemeine Zeitung" dicsérte Julius Mosen politikai regényét, a „Kongress von Veroná"-t, merthogy az Cotta kiadásban jelent meg. Megvalljuk, az augsburgi „Allgemeine Zeitung" irodalmi-kritikai részére, lévén jelentéktelen, csak elvétve vetünk egy-egy pillantást, a Mosenről szóló kritikáját sem ismerjük, ebben a dologban à discrétion[15] rábízzuk magunkat a tudósító lelkiismeretére. A tényállás helytállóságát előfeltételezve, a tudósítás nem volt híján belső valószínűségeknek, mivel újabb — csűrcsavarással, de nem érvekkel cáfolt — felvilágosítások szerint az augsburgi „Allgemeine Zeitung" kritikai lelkiismeretének a stuttgarti nyomdaintézettől való függetlensége legalábbis két-

[12] — hibás lépést.
[13] Shakespeare: *Lear*, IV. felv. 6. szín.
[14] — mint aki jól végezte dolgát.
[15] — fenntartás nélkül.

ségbe vonható. Marad tehát annyi, hogy nem tudtuk, hol nyomták ezt a politikai regényt, és enfin[16] nem halálos politikai bűn nem tudni, hogy egy regényt hol nyomtak.

Utóbb, miután figyelmeztetést kaptunk, hogy hibásan van megadva a megjelenés helye, a szerkesztőség egy jegyzetben kijelentette: „Most tudtuk meg, hogy Julius Mosen költő „Kongress von Verona"-ja nem Cottánál jelent meg, és kérjük ezért az olvasóinkat, hogy a f. é. 317. számban megjelent majnai tudósítást eszerint kiigazítva ítéljék meg." Minthogy a majnai tudósítónak az augsburgi „Allgemeine Zeitung" elleni fő szemrehányása kizárólag azon a premisszán nyugodott, hogy a „Kongress von Verona" Cottánál jelent meg, minthogy kijelentettük, hogy nem Cottánál jelent meg, és minthogy minden okoskodás a premisszájának megszüntetésével magától megdől, így alkalmasint szabad volt azt a mértéktelen követelést támasztanunk az olvasók ítélőerejével szemben, hogy e nyilatkozat nyomán igazítsák ki a tudósítást, és úgy hihettük, ezzel levezekeltük az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-gal szemben elkövetett igazságtalanságot. De az augsburgi logika! Az augsburgi logika a következőképpen interpretálja helyreigazításunkat: „Ha Mosen »Kongress von Veroná«-ja Cottánál jelent volna meg, akkor a jog és a szabadság minden barátja rossz bóvlinak és eladhatatlan portékának kellett volna hogy tekintse; minthogy azonban utóbb megtudtuk, hogy Berlinben jelent meg, kérjük tisztelt olvasóinkat, a könyvet a költő saját szavaival úgy üdvözölje, mint egyikét az örök ifjúság szellemeinek, akik sugárözönt ontó pályájukon vonulnak, és az ósdi csürhének ércesen nyakára hágnak."

A fickó úgy kezeli az íját, mint egy madárijesztő: ajzz fel nekem egy rőfösrudat! — A közepibe, a közepibe! — Huss![17]

„Ezt nevezi", kiáltja diadalmasan az augsburgi, „ezt nevezi a »Rheinische Zeitung« az érzületének, a konzekvenciájának!" Mondotta-e valahol is a „Rheinische Zeitung", hogy az augsburgi logika konzekvenciái az ő konzekvenciái, vagy éppenséggel, hogy az az érzület, amelyen ez a logika alapul, az *ő* érzülete? Az augsburgi csak így következtethetett volna: „Ez az a mód, ahogy Augsburgban a konzekvenciát és az érzületet félreértik!" Vagy komolyan azt hiszi az augsburgi „Allgemeine Zeitung", hogy Mosen pohárköszöntőjének közlésével helyreigazító kommentárt akartunk adni a „Kongress von Verona" megítéléséhez? A Schiller-ünnepélyt tárcában terjedelmesebben ismertettük, utaltunk Schillerre „mint a szellemek új mozgalmának prófétájára" (326. sz. lipcsei tudósítás) és a Schiller-ünnepély ebből adódó jelentőségére, miért utasítottuk volna vissza hát Mosen pohárköszöntőjét, amely ezt a jelentőséget hangsúlyozta? Netán azért, mert kirohanást tartalmaz az augsburgi „Allgemeine Zeitung" ellen, amely már a Herweghről adott megítélésével is kiérdemelte? De mindennek semmi köze sem volna a majnai tudósításhoz, ha csak azt nem írjuk, amit az *augsburgi ránk fog:* „Az olvasó ítélje meg a 317. számban megjelent majnai tudósítást Mosennak a 320. számban megjelent költeménye szerint." Ezt az értelmetlenséget az augsburgi logika exprès[18] azért hozza össze, hogy azután a fejünkhöz vághassa. A „Rheinische Zeitung"-nak a 317. sz. tárcájában

[16] — végül is.
[17] Shakespeare: *Uo.*
[18] — célzatosan, kifejezetten.

Mosen „Bernhard von Weimar"-járól mondott ítélete bizonyítja, ami nem szorul bizonyításra, hogy Mosen esetében egy hajszálnyira sem távolodott el a szokott tárgyilagos kritikájától.

Egyébként egyetértünk az augsburgival abban, hogy még a „Rheinische Zeitung" is alig tudja távol tartani magától az irodalmi condottièréket, ezt a tolakodó és visszataszító söpredéket, amely abban az újság-érában — melynek megtestesülése az augsburgi „Allgemeine Zeitung" — Németország-szerte felburjánzott.

Végül az augsburgi újság emlékeztet bennünket arra a hajítógépre, amely „nagy szavakkal és frázisokkal dobálódzik, melyek a valóságot érintetlenül hagyják". Az augsburgi „Allgemeine Zeitung", igaz, érint mindenféle valóságot, mexikói valóságot, brazíliai valóságot, csak németet nem, még bajor valóságot sem, és ha mégis érint egyszer ilyesmit, csalhatatlanul a látszatot nézi valóságnak és a valóságot látszatnak. Ha a szellemi és igazi valóságról van szó, a „Rheinische Zeitung" Learrel így kiálthatna az augsburgihoz: „Tedd, ami a legrosszabb tőled telik, vak Cupido. [. . .] Nézd csak a tollvonásokat!", és az augsburgi Glosterral így válaszolna: „Minden betűje nap lehetne, én akkor sem látnám."[19]

*Az „*augsburgi* abba a stádiumba lépett, amikor a szépnem már *színlelni* sem meri a *fiatalságot*, és testvéreinek immár semmi rettenetesebbet nem tud a szemére lobbantani, csak éppen a fiatalságukat. A 360. számban azonban öregséghőmérője furamód megtréfálta a tiszteletreméltó Szibillát. A „Rheinische Zeitung" „fiatalos kis kedélyének *higgadásáról* beszél egy olyan tudósítóval kapcsolatban, aki véletlenségből *hatvanas* éveiben jár, és aligha gondol arra, hogy az augsburgi „Allgemeine Zeitung" hasábjain még kiállítják fiatalsági bizonyítványát. De így van ez! A szabadság hol túl öreg, hol túl fiatal, napirenden soha nincs, legalább is nincs az augsburgi „Allgemeine Zeitung" napirendjén, melyről a szóbeszéd mind határozottabban állítja, hogy *Augsburgban* jelenik meg.

Ha a „Rheinische Zeitung" szerkesztősége mármost az augsburgi „Allgemeine Zeitung" mintájára utószót akarna fűzni a fenti tudósításhoz, akkor számára — miután volt oly jó a „Rheinische Zeitung"-ban a „*Pistol*" zászlóst felfedezni — csak „*Lepedő Dolly*" és „*Sürge asszonyság*" között hagyhatunk választást. *Férfias* hitvallását pedig e hölgyek barátjánál, *Falstaffnál* keresnők: „A becsület ösztökél. De hátha a becsület agyonösztökél? Akkor mi lesz? Lehet-e becsülettel pótolni egy féllábat? Nem. Vagy egy félkart? Nem. Vagy enyhíteni egy seb fájdalmát? Nem. Akkor hát a becsület nem ért a sebészethez? Nem. Mi a becsület? Egy szó. És mi ez a szó, ez a becsület? Levegő. Ez finom táplálék![20] És kié a becsület? Aki szerdán meghalt! És érzi a becsületet? Nem. Hát hallja? Nem. Akkor hát a becsület nem érzékelhető? A halottnak nem. Akkor talán az élőkkel együtt él? Nem. Miért? Mert a *rágalom* nem szenvedheti. Akkor hát én nem kérek belőle: a becsület csak festett halotti címer; és ezzel véget ér az én katekizmusom."[21] És ezzel ér véget az augsburgi „Allgemeine Zeitung" politikai katekizmusa, emlékezteti a „sajtót", hogy *kritikus* időkben az ember karját-lábát vesztheti, azért rágalmazza a becsületet, mert lemondott minden rágalmazható becsületről.

[19] Shakespeare: *uo.*
[20] Shakespeare-nél: Ez tiszta számvetés.
[21] Shakespeare: *IV. Henrik*, I. rész., V. felv. 1. szín.

Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" azt ígérte, hogy elvi harcba bocsátkozik velünk, és ezt az ígéretét beváltotta. *Semmi* elv, vagyis az *ő* elve, ez volt, amit harcba küldött ellenünk; imitt-amott biztosított méltatlankodásáról, kis gyanúsításokat hintett, kis helyreigazításokkal próbálkozott, nagy képet vágott kis teljesítményeihez, öreg-uralomra tartott igényt, és e pontra, a *veteránság* jogcímére vonatkozólag azt kiálthatjuk neki, amit Dézamy úr kiált oda Cabet úrnak: „Que Monsieur Cabet ait bon courage: avec tant de titres, il ne peut manquer d'obtenir bientôt ses *invalides!*"[22]

Az augsburgi egy számolási hibából, egy anakronizmusból él. A *formát*, az egyetlen dolgot, amivel régebbi napjaiban rendelkezett, magát a formát, a parfum littéraire-t[23] elvesztette, nyárspolgári, terpeszkedő és pretenciózus formátlanság lépett a helyére, és senki sem fogja elegánsnak tartani „Puff úr" sekélyességét és „a magát örökké felfújt békáról" szóló példázatot csak azért, mert ilyesmit talál az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-ban.

Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" 335. és 336. számának melléklete a poroszországi rendi bizottságokról[24]

***Köln,* dec. 10. Az augsburgi „Algemeine Zeitung" 335. számának melléklete egy nem érdektelen cikket közöl a poroszországi rendi bizottságokról. Mivel a cikket a kritika tárgyává akarjuk tenni, mindenekelőtt az élére kell állítanunk egy egyszerű, mindamellett a szenvedélyes pártpolémiában gyakran figyelmen kívül hagyott maximát. Egy államintézmény ábrázolása nem maga az államintézmény. Az ezen ábrázolás elleni polémia ennélfogva nem is az államintézmény elleni polémia. A konzervatív sajtó — amely minden szempillantásban emlékezetünkbe idézi, hogy a kritikai sajtó felfogása mint csupán egyéni vélemény és a valóság eltorzítása elvetendő — minden szempillantásban elfelejti, hogy ő maga nem a dolgot, hanem csupán egy dologról való véleményt, a vele való harc tehát nem mindig a tárgyával való harcot jelenti. Minden tárgy, amely — ha diccsel, ha gánccsal — belekerül a sajtóba, irodalmi tárggyá, tehát az irodalmi vita tárgyává válik.

Éppen ez teszi a sajtót a kultúra és a szellemi népművelés leghatalmasabb emeltyűjévé: hogy az anyagi harcot eszmei harccá, a hús-vér harcot szellemek harcává, a szükséglet, a vágy, az empíria harcát az elmélet, az értelem, a forma harcává változtatja.

A szóban forgó cikk a rendi bizottságok intézménye elleni kifogásokat két fő pontra vezeti vissza, az összetételük elleni kifogásokra és a rendeltetésük elleni kifogásokra.

Mármost mindjárt logikai alapfogyatékosságul kell felrónunk, hogy a lap először az összetételről folytat diszkussziót, és a rendeltetés vizsgálatát egy

[22] Fel a fejjel Cabet úr: ennyi jogcímmel okvetlenül hamarosan megkapja *rokkantsági járadékát.* (Dézamy: *Calomnies et politique de M. Cabet.* Párizs 1842. 7. o.)

[23] — irodalmi illatot.

[24] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 321—335. o. Megjelent folytatásokban a *Rheinische Zeitung* 1842. dec. 11-i, 20-i és 31-i számában. Az augsburgi *Allgemeine Zeitung*gal való polémiát illetően lásd a 10. jegyzetünket. Marx szerzőségét tartalmi vonások közvetlenül is bizonyítják, pl. az államról és a sajtó feladatairól való kitételei majdnem szó szerint megegyeznek korábbi megfogalmazásaival stb. Sőt később, a *Leipziger Allgemeine Zeitung* betiltásáról írott cikkében maga is részletesen idézi e korábbi cikkét, s megemlíti, hogy a rendi bizottságokkal kapcsolatos nézeteit itt fejtette ki alaposabban.

következő cikkre halasztja. Az összetétel nem lehet egyéb, mint a külső mechanizmus, amelynek irányító és rendező lelke a rendeltetésben van. Ki akarna azonban egy gép célszerű összetételéről ítéletet alkotni, mielőtt a gép rendeltetését megvizsgálta és felismerte volna? Meglehet, hogy a bizottságok összetétele azért szolgál rá a kritikára, mert megfelel rendeltetésüknek, amennyiben éppen ez a rendeltetés nem ismerhető el igazi rendeltetésnek; meglehet, hogy a bizottságok összetétele elismerésre érdemes, mert nem felel meg rendeltetésüknek és túlmegy azon. Az ábrázolásnak ez a menete tehát az első hiba, de olyan első hiba, amely az egész ábrázolást elhibázottá teszi.

Szinte mindenfelől, mondja a szóban forgó cikk, figyelemreméltó egybehangzósággal azt panaszolják, hogy „túlnyomóan csak a földtulajdont ruházták fel a rendi képviselet jogával". Ezzel szemben, úgymond, egyrészt az ipar fellendülésére, másrészt „még nagyobb nyomatékkal" az intelligenciára és „annak a rendi képviseletben való részvételi jogára" utaltak.

Igaz, mondja, hogy a tartományi rendekről szóló organikus törvény a földtulajdont tette a rendiség feltételévé — s e rendelkezés következetesen átvivődött a tartományi rendek kebeléből alakított rendi bizottságokra —, ám a földtulajdon, ha általános feltétele is, mégsem egyetlen mércéje a rendi képviselet jogában való részvételnek. E két lényegileg különböző elv összecserélésén nyugszanak azonban „nagyrészt azok az élénk ellenvetések, amelyeket a rendi bizottságok összetétele ellen felhoztak".

A földbirtok képviseli az összes rendeket. Ezt a tényt a szerző elismeri, csakhogy, teszi hozzá, nem általában a földbirtok, nem az elvont földbirtok, hanem a bizonyos mellékkörülményekkel rendelkező földbirtok, a bizonyos jellegű földbirtok. A földbirtok a rendi képviselet általános feltétele, de nem egyetlen feltétele.

Teljesen egyetértünk a szerzővel, amikor megállapítja, hogy a képviselet általános elvét a földbirtok révén hozzá járuló feltételek lényegesen megmásítják, de egyszersmind meg kell állapítanunk, hogy az ellenfelek, akik már az általános elvet túlságosan korlátozottnak hiszik, korántsem láthatják megcáfolva magukat, ha kimutatják nekik, hogy azt a magán-valóan már korlátozott elvet még nem tekintették eléggé korlátozottnak, hanem további, a lényegétől idegen korlátok hozzáadását tartották szükségesnek. Ha elvonatkoztatunk a feddhetetlen hír és a harmincéves életkor egészen általános követelményeitől — melyek közül az első egyrészt magától értetődik, másrészt túlságosan határozatlan értelmezés tárgya lehet —, akkor maradnak a következő sajátlagos feltételek: „1. a földbirtoklás tíz évi megszakítatlansága; 2 egy keresztény egyház közösségébe tartozás; 3. az első rend esetében egy valaha immediátus föld birtoka; 4. a második rend esetében egy birodalmi lovagi föld birtoka; 5. a városok rendje esetében magisztrátusság vagy egy polgári ipar űzése; 6. a negyedik rend esetében a saját földbirtokon főfoglalkozásúlag folytatott sajátgazdálkodás"; s e feltételek nem olyan feltételek, amelyek a földbirtok lényegéből erednek, hanem olyan feltételek, amelyek a tőle idegen szempontokból számára idegen határokat adnak hozzá, amelyek *korlátozzák*, nem pedig általánosítják lényegét.

A földbirtok általi képviselet elve szerint nem lehetne különbséget felfedezni zsidó és keresztény földbirtok, egy ügyvéd földbirtoka és egy kereskedő földbirtoka, tízéves és egyéves földbirtoka között. E szerint az általános elv szerint mindezen felsorolt megkülönböztetések nem léteznek. Ha tehát azt kérdezzük, mit mutatott ki a szerző, csak ezt válaszolhatjuk: azt, hogy a föld-

birtok általános feltételét különös, nem a földbirtok lényegében rejlő feltételekkel, a *rendi különbségre* való tekintetekkel korlátozzák.

És a szerző elismeri: „Közeli összefüggésben áll ezzel az a sokfelől hallatszó panasz, hogy ezeknél a rendi bizottságoknál is — állítólagos ellentmondásban társadalmi viszonyaink jelenkori állapotával és a korszellem követeléseivel — megint elővették a csakis a múlthoz tartozó rendi különbséget és a rendi szervezet elveként alkalmazták."

A szerző nem vizsgálja meg, vajon a földbirtok általános feltétele nem mond-e ellent a rendek képviseletének, sőt nem teszi-e lehetetlenné! Különben aligha kerülhette volna el a figyelmét, hogy egy olyan feltétel, amely csak a parasztrend lényegét alkotja, a rendi elv következetes követése esetén sehogysem tehető a többi rendek képviseletének általános feltételévé, melyeknek létezését semmiképpen nem a földbirtok szabja meg. Hiszen a rendek képviseletét csakis a rendek lényegi különbsége határozhatja meg, tehát semmi olyan, ami e lényegen kívül esik. A földbirtok képviseletének elvét tehát megszüntetik a különös rendi szempontok, a rendi képviselet elvét viszont megszünteti a földbirtok általános feltétele, és az elvek egyike sem jut jogához. A szerző továbbá nem vizsgálja meg, vajon a rendeknek a kérdéses intézményben előfeltételezett különbsége a múlt rendjeit vagy a jelen rendjeit jellemzi-e, ha már elfogadunk különbséget a rendek között. Ehelyett az egyáltalában-való rendi különbséget tárgyalja. Éppúgy nem sikerülhet azt eltüntetni, „mint az elemeknek a természetben meglevő különbségét megsemmisíteni és a kaotikus egységbe visszajuttatni". A szerzőnek ezt lehetne válaszolni: Ahogy senkinek sem jutna eszébe a természeti elemek különbségét megsemmisíteni és a kaotikus egységbe visszajuttatni, éppúgy nem akarja senki a rendek közötti különbséget *eltüntetni;* de ugyanakkor fel kellene szólítani a szerzőt, szenteljen figyelmesebb tanulmányozást a természetnek, és emelkedjék fel a különböző elemek első érzéki észlelésétől az organikus természeti élet ésszerű észleléséhez. A kaotikus egység kísértete helyett akkor az eleven egység szelleme jelennék meg előtte. Maguk az elemek sem maradnak meg nyugodt elválasztottságban. Állandóan átváltoznak egymásba, és csakis ez a változás alkotja a fizikai földélet első fokát, a meteorológiai folyamatot. Az eleven organizmusban mármost a különböző elemeknek mint olyanoknak minden nyoma eltűnt. A különbség már nem a különböző elemek elválasztott létezésében egzisztál, hanem megkülönböztetett funkciók eleven mozgásában, melyeket mind egy és ugyanazon élet lelkesíti át, úgyhogy maga a különbségük nem készen megelőzi ezt az életet, hanem éppenséggel állandóan belőle magából fakad, és éppoly állandóan eltűnik és kiegyenlítődik benne. Ahogy a természet nem áll meg a meglevő elemeknél, hanem ezt a különbözőséget már életének legalsó fokán is puszta érzéki jelenségnek mutatja, melynek nincs szellemi igazsága, éppúgy nem szabad és lehet az államnak, ennek a természeti szellemek-birodalmának az érzéki megjelenés egy tényében keresnie és találnia igazi lényegét. A szerző ezért, ha megáll a rendek közötti különbségnél mint e világrend végső és döntő eredményénél, csak felszínesen hatolt be az „isteni világrendbe".

De, véli a szerző, „gondoskodni kell arról, hogy a nép ne hozassék *nyers, anorganikus tömegként* mozgásba". Ezért „nem jöhet szóba az, hogy egyáltalában *egzisztáljanak-e rendek,* hanem csak az: megállapítani, mennyiben és milyen arányban hivatottak a *meglevő rendek* a politikai működésben való részvételre". Itt mindenesetre nem az a kérdés, mennyiben egzisztálnak a rendek, hanem az a kérdés, mennyiben kell hogy egzisztenciájukat egészen az államélet legmaga-

sabb szférájáig folytassák. Ahogy nem volna helyénvaló a népet nyers, anorganikus tömegként hozni mozgásba, éppúgy nem jutunk el organikus mozgáshoz, ha a népet mechanikusan feloldjuk szilárd és elvont alkotórészekre, és ezektől az anorganikus, erőszakosan rögzített részektől önálló mozgást — ez csak konvulzív lehet — kívánunk. A szerző abból a nézetből indul ki, hogy a nép — néhány önkényesen, újrafelragadott rendi különbségen kívül — nyers, anorganikus tömegként van meg a valóságos *államban*. Nem ismer tehát organizmust magában az államéletben, hanem csak különnemű részek egymásmellettiségét, amelyeket az állam felszínes és mechanikus módon átfog. De beszéljünk őszintén. Nem kívánhatjuk, hogy a népképviseletnél elvonatkoztassanak a valóságosan meglevő különbségektől, hanem azt kívánjuk, hogy a valóságos, az állam belső konstrukciója által megalkotott és megszabott különbségekhez kapcsolódjanak, és az államéletből ne essenek vissza képzelt szférákba, amelyeket az államélet régesrég megfosztott jelentőségüktől. És most vessünk egy pillantást a porosz állam mindenki előtt ismert, mindenki előtt nyilvánvaló valóságára. A valóságos szférák, amelyek szerint az államot kormányozzák, törvénykeznek felette, igazgatják, adóztatják, gyakorlatoztatják, iskolázzák, amelyekben egész mozgása végbemegy — ezek járások, községek, kormányok, tartományi kormányzatok, katonai ügyosztályok, nem pedig a rendek négy kategóriája, amelyek e magasabb egységekben éppenséggel tarkabarkán átmennek egymásba, és nem magától az élettől, hanem csak aktáktól és lajstromoktól kapnak megkülönböztetést. És ezek a megkülönböztetések, amelyek minden pillanatban saját lényegüknél fogva felolvadnak az egésznek az egységében — ezek a porosz állam szellemének szabad teremtményei, de nem vak természeti szükségszerűségtől és egy elmúlt kor felbomlási folyamatától a jelenre rákényszerített nyersanyagok! Tagok, de nem részek, mozgások, de nem státusok, az egység megkülönböztetései, de nem a különbség egységei. Ahogy mármost szerzőnk nem fogja akarni azt állítani, hogy egy nyers, anorganikus tömeg mozgása teszem az a nagy mozgás, amely által a porosz állam naponta átmegy állandó hadseregbe és Landwehrbe, éppúgy nem állíthatja ezt egy hasonló elvekre alapozott népképviseletről. Még egyszer megismételjük. Csak azt kívánjuk, hogy a porosz állam ne szakítsa meg valóságos államéletét egy olyan szféránál, amely ezen államélet tudatos virága kell hogy legyen, csak következetes és mindenoldalú végigvitelét kívánjuk a porosz alapintézményeknek, azt kívánjuk, hogy ne hagyják el hirtelenül a valóságos organikus államéletet és ne süllyedjenek vissza nem-valóságos, mechanikus, alárendelt, államiatlan életszférákba. Azt kívánjuk, hogy az állam ne bomoljék fel abban az aktusban, amely belső egyesülésének legmagasabb aktusa kell hogy legyen. A szóban forgó írás további kritikáját egy következő cikkünkben fogjuk megadni.

***Köln*, dec. 19. A szerző az álláspontjához mérten meg akarja állapítani: „mennyiben hivatottak a meglevő rendek a politikai működésben való részvételre". Szerzőnk, mint már megjegyeztük, nem vizsgálja meg, hogy a választási törvényben előfeltételezett rendek csakugyan *a meglevő rendek-e*, hogy egyáltalában megvannak-e a rendek, hanem ehelyett vizsgálódása alapzatává tesz egy tényt, melyet bizonyítani vizsgálódásának fő feladata kellett volna hogy legyen, és ekként érvel tovább:

„A bizottságok rendeltetését mind a megalakításukról szóló f. é. június 21-i rendeletek, mind a központi bizottság gyanánt történő egybehívásukról

szóló augusztus 19-i királyi kabinetparancs oly világosan kimondja, hogy ezzel kapcsolatban semmi néven nevezendő kétely nem foroghat fenn. A fent említett kabinetparancs szavai szerint az egyes tartományok *rendi tanácsadását* ki kell egészíteni az *egységnek* egy elemével. Eszerint tehát a rendi bizottságok általános rendeltetése először is annyiban ugyanaz, mint maguké a tartományi rendeké; amennyiben itt ugyancsak a közügyekben és különlegesen a törvényhozás ügyletében való tanácsadó közreműködéséről van szó, és ezzel szemben a nekik kiutalt működés jellegzetes mozzanata a központosításban áll. Ilyképpen azoknak a meggondolásoknak a keretében, amelyeket a rendi bizottságok összetétele ellen felhoztak, ki kellett volna mutatni, mennyiben foglaltatnak okalapok e bizottságok központi bizottsággá történő egyesítésében, melyeknél fogva azok az *elemek*, amelyekből alakították őket, nem képesek megfelelni központi tevékenységük rendeltetésének. Ilyen bizonyítás megkísérlése helyett beérték annak puszta bizonygatásával, hogy a rendi bizottságok összetétele (amely ugyanazon az elven nyugszik, mint a tartományi rendeké) kielégítő lehet ugyan alárendelt tartományi érdekeket illető tanácsadáshoz, de nem az egész államot átfogó rendi működéshez. Ezzel ellentmondásban adják elő azután az említett panaszokat, melyek — ha megalapozottak lennének, ugyanúgy alkalmazhatók volnának a tartományi rendekre is."

Mindjárt eleve felhívtuk a figyelmet arra, hogy logikátlanság a rendi bizottságok *összetételének* célszerűségét rendeltetésük kritikája előtt akarn megvizsgálni. Nem lehetett másképp: szerzőnk egy óvatlan pillanatban előfeltételezi a „rendeltetés" célszerűségét, hogy kikövetkeztethesse az „összetétel" célszerűségét. Azt mondja, hogy a bizottságok rendeltetése világos!

Elismerve is a „rendeltetésnek" a világosságát, ezt a formai korrektségét — akár csak érinti is ez a „rendeltetésnek" a tartalmát és e tartalom igazságát? A *bizottságok*, mondja szerzőnk, csak a „központosításban" különböznek a „tartományi rendektől". Kimutatni tehát azt kell, „mennyiben foglaltatnak okalapok *e bizottságok* központi bizottsággá történő *egyesítésében*, melyeknél fogva azok az elemek, amelyekből alakították őket, nem képesek megfelelni központi tevékenységük rendeltetésének". Ezt a követelést mint *logikátlant* el kell utasítanunk. Nem az a kérdés, mennyiben foglaltatnak okalapok a tartományi rendek központi bizottsággá történő egyesítésében, melyeknél fogva alkotóelemeik nem képesek megfelelni központi tevékenységük rendeltetésének, hanem megfordítva, az a kérdés mennyiben foglaltatnak okalapok a tartományi rendi alkotóelemekben, amelyek megbénítják a valóságos központi bizottsággá történő igazi egyesítést, tehát az igazán központi tevékenységet is. Az egyesítés nem teheti lehetetlenné az alkotóelemeket, de az alkotóelemek igen az egyesítést. Ha azonban *valóságos* egyesítést, igazi központosítást előfeltételezzük, akkor minden értelmét elveszti az a kérdés, hogy lehetséges-e a központi tevékenység, mert a központi tevékenység *csak* a nyilvánulása, a következménye, az elevensége az igazi központosításnak. Egy központi bizottság magamagában foglal egy központi tevékenységet. Hogyan bizonyítja mármost a szerző a tartományi rendek alkotóelemeinek központi bizottságok számára megfelelő voltát! Hogyan bizonyítja tehát egy központi bizottságnak a valóságos, nem illuzórikus *létezését*!

Ezt mondja: „Ha megalapozottak lennének" (a bizottságok összetétele ellen felhozott panaszok), „ugyanúgy alkalmazhatók volnának a tartományi

rendekre is." Mindenesetre, hiszen éppen ez az állítás, hogy ezek az elemek egy központi egész számára nem alkalmas elemek. A szerző végtére is nem hiheti, hogy megcáfolta ellenfeleit azzal, ha eljutott odáig, hogy önmagában tudatosítja és megformulázza ellenvetéseitket.

Ahelyett, hogy beérné vele, hogy a rendi bizottságok összetétele elleni panaszok egyben panaszok a tartományi rendek összetétele ellen, a szerzőnek éppenséggel ezt kellene kimutatnia, hogy a tartományi rendekkel szembeni ellenvetések mennyiben szűnnek meg ellenvetések lenni a rendi bizottságokkal szemben. A szerzőnek nem azt kellene kérdeznie, hogy miáltal *nem* felelnek meg központi működésre a rendi bizottságok, hanem azt kellene kérdeznie, hogy *miáltal* lennének központi működésre alkalmasak. E lapokon szétágazóan és konkrét pé dákon bemutattuk, milyen kevéssé hivatottak a tartományi rendek a törvényhozásban való részvételre (álljon ez akár a *tanácsadó*, akár a *tevőleges közrmiűködésben*, ami különbséget tehet az országos rendek *hatalmában*, de semm képp sem a *képességében)*. Hozzájárul ehhez továbbá, hogy a bizottságok mégcsak nem is a tartományi Landtagokból mint morális személyekből, hanem a mcehanikai részeikre feloldott tartományi Landtagokból erednek. Nem a Landtag választ, hanem a Landtag különböző, elszigetelt részei külön-külön választják meg a bizottsági küldötteiket. Ez a választás tehát a Landtag-testnek az egyes alkatrészeire való mechanikus feloldásán, egy itio in partes-en[25] nyugszik. Ezáltal lehetővé válik, hogy a Landtagnak ne a többsége, hanem a kisebbsége legyen képviselve a bizottságokban, hiszen pl. a lovagság egy küldLtének többsége lehet a maga rendjében, bármennyire nem az övé a többség a vandtagban, mivelhogy e többséget talán éppen a lovagi rend kisebbségének a sárosok vagy a parasztok rendjéhez való csatlakozása alkotja. A Landtag öszetételiével szembeni ellenvetések tehát nem egyszeresen, hanem *kétszerezetten* hullnak vlssza a bizottságokra, mivel itt az egyes rend ki van vonva az egésznek a befolyása alól és vissza van szorítva a maga különös korlátai közé. De még ettől is eltekintünk.

Olyan tényből indulunk ki, amelyet a szerző vitathatatlanul el fog ismerni. Elfogadjuk, hogy a tartományi rendek összetétele teljességgel megfelel rendeltetésüknek, tehát annak a rendeltetésnek, hogy *különös tartományi érdekeiket* a *különös rendi érdekeik* álláspontjáról képviseljék. A Landtagoknak ez a jellege lesz a jellege mindegyik cselekedetüknek, tehát bizottsági *választásaik jellege* is, *maguknak a bizottsági küldötteknek* a jellege, hiszen egy rendeltetésének megfelelő Landtag bizonnyal hű marad rendeltetéséhez a legfontosabb cselekedetében, a *maga választotta* küldöttekben is. Hát milyen *új* elem változtatja át hirtelen a tartományi érdekek képviselőit az állami érdekek képviselőivé és kölcsönzi *különös* tevékenységüknek egy *általános* tevékenység lényegét? Nyilván semmiféle más elem, mint az összejövetel *közös helye*. De képes-e a puszta elvont tér egy jelleggel bíró embernek új jelleget adni és szellemi lényegét kémiailag szétbontani? A legmateriálisabb mechanizmusnak hódolnánk, ha a puszta térnek ilyen organizáló lelket akarnánk tulajdonítani, különösen mivel a bizottsági gyűlésen a meglevő elkülönöződés *térbelileg* is elismerést és kifejezést kap.

Az eddigiek után a további okalapokat, amelyekkel szerzőnk igazolni akarja a bizottságok összetételét, csak a *tartományi rendek összetételének* igazolására tett kísérleteknek [tekinthetjük].

[25] — részekre bomláson, pártokra oszláson.

**Köln, dec. 30. A rendi bizottságoknak az augsburgi „Algemeine Zeitung"-beli dicsőítője, mint egyik korábbi cikkünkben megmutattuk, nem a rendi bizottságok összetételét, hanem a *tartományi Landtagok összetételét* védelmezi.

„*Megütközést*" kelt benne, „hogy az intelligenciát *rendi* képviseletre *szoruló különös* elemként hozzák fel az ipar és a földtulajdon *mellett*". Örvendünk, hogy ez egyszer egyetérthetünk a szerzővel, és arra szorítkozhatunk, hogy szavait ne megcáfoljuk, hanem megmagyarázzuk. Mire redukálódik ezen intelligencia-sóvárgások feletti megütközés? Az intelligencia a cikk szerint *nem* eleme a rendi képviseletnek; vagy netán úgy hisszük-e, a szóban forgó cikk csak azt állítja, hogy nem *különös* eleme? Ámde a rendi képviselet *csakis* különös elemeket ismer, melyek egymás mellett állnak fenn. Ami tehát nem *különös* eleme, az *nem* eleme a rendi képviseletnek. A szóban forgó cikk igen helyesen úgy jellemzi azt az utat-módot, ahogy az intelligencia egy rendi képviseletbe belekerül, hogy ez „intelligens lények *általános tulajdonságában*" történik, tehát nem a rendi képviselők *különös tulajdonságában*, mert egy olyan tulajdonság, amelyben mindenkivel osztozom, és amellyel mindenkivel egyenlő fokban rendelkezem, nem alkotja az én jellegemet, az én kiválóságomat, az én különös lényegemet. Egy természetbúvár-gyűlésen nem elegendő az intelligens lény „általános tulajdonságában" osztozni, de egy rendi gyűlésben elegendő az intelligenciával mint általános tulajdonsággal rendelkezni, az „intelligens lények" természetrajzi neméhez[26] tartozni.

Az országos rendhez hozzá kell járulnia az intelligenciának mint általános emberi tulajdonságnak, de az emberhez nem kell hozzájárulnia az intelligenciának mint különös országos-rendi tulajdonságnak, azaz: az intelligencia nem teszi az embert országos renddé, de teszi az országos rendet emberré. Hogy ezzel az intelligenciának nincs a Landtagon különös helyzet biztosítva, azt szerzőnk alkalmasint elismeri. Minden újsághirdetés az intelligencia[27] ténye. Ki akarná emiatt a hirdetésekben az irodalom reprezentánsait fellelni? A szántóföld nem tud beszélni, hanem csak a szántóföld birtokosa. A szántóföldnek ezért intelligens *formában* kell fellépnie, hogy érvényesíthesse magát; a kívánságok, az érdekek nem beszélnek, csak az ember beszél; elveszti-e azért a szántóföld, az érdek, a kívánság a maga korlátozottságát, mert emberi lényként, intelligens lényként érvényesítette magát? Az intelligenciának nem a puszta formájáról, hanem a *tartalmáról* van szó. Ha az intelligencia, mit is szívesen elismerünk a szerzőnek, nemcsak nem szorul rendi képviseletre, hanem éppenséggel nem-rendi képviseletre szorul, ugyanakkor megfordítva, a rendi képviselet rászorul az intelligenciára, de csak egy igen korlátozott intelligenciára, ahogy minden embernek annyi értelem szükséges, amennyi elegendő a szándékainak és érdekeinek keresztülviteléhez, miáltal a szándékai és érdekei még korántsem válnak „az értelem" szándékaivá és érdekeivé.

A *hasznos* értelem, amely a tűzhelyéért harcol, igencsak különbözik a *szabad* intelligenciától, amely tűzhelye ellenére ki tudja harcolni a helyeset. Más intelligencia az, amely meghatározott célt, meghatározott anyagot szolgál, és megint más intelligencia az, amely minden anyagon uralkodik és csak önmagát szolgálja.

[26] A *Rheinische Zeitung*ban genus helyett genius áll.

[27] Az Intelligenz szó németül — az értelmességen és az értelmiségen túl — közleményt, hirdetményt és értesítést is jelent.

A szerző tehát csak azt akarja mondani: az intelligencia nem rendi tulajdonság; nem kérdi, hogy a rend intelligens tulajdonság-e! Azzal vigasztalódik, hogy az intelligencia a rend általános tulajdonsága, de megtagadja tőlünk annak vigaszos bizonyítását, hogy a rend az intelligencia különös tulajdonsága!

Egészen *következetes* dolog, nemcsak szerzőnk elvei, hanem a *rendi képviselet* elvei szerint, ha „az intelligencia" Landtag-képviseleti jogának kérdését átváltoztatja a *tanult rendek*, az intelligenciát *monopolizáló* rendek, a *rendivé* vált intelligencia képviseleti jogának kérdésévé. Szerzőnknek igaza van, amennyiben rendi képviselettel kapcsolatban csakis renddé vált intelligenciáról lehet szó, de nincs igaza, amennyiben nem ismeri el a tanult rendek jogát, hiszen ahol a rendi elv uralkodik, az összes rendeknek képviseletet kell kapniok. Ahogy abban téved azonban, hogy a papokat, tanítókat, magántudósokat kirekeszti, sőt az ügyvédeket, orvosokat stb. mint kérdéses szubjektumokat még meg sem említi, ugyanúgy teljesen félreismeri a rendi képviselet lényegét, amikor a kormányzathoz tartozó „államszolgákat" a fent megnevezett rendi tanult személyekkel egy sorba helyezi. A kormánytisztviselők egy rendi államban az államérdekeknek mint olyanoknak a képviselői, tehát a rendi magánérdekeknek a képviselőivel ellenségesen szembenállnak. Amenynyire nem jelentenek ellentmondást kormánytisztviselők egy népképviseletben, annyira azt jelentenek egy rendi képviseletben.

A szóban forgó cikk igyekszik továbbá kimutatni, hogy a föld a francia és az angol alkotmányban ugyanannyira, ha ugyan nem még jobban képviselve van, mint a porosz rendi alkotmányban. Ha ez valóban így is lenne, vajon egy fogyatkozás Poroszországban nem fogyatkozás-e többé azért, mert Angliában és Franciaországban is egzisztál? Nem akarjuk fejtegetni, mennyire teljesen megengedhetetlen ez az összehasonlítás márcsak azért is, mert a francia és angol küldötteket nem a *földbirtok képviselőiként*, hanem *népképviselőkként* választják, és ami a különös érdekeket illeti, pl. egy Fould az ipar képviselője marad, *habár* Franciaország valamelyik zugában viszonylag jelentéktelen földadót fizet. Nem akarjuk ismételni, amire első cikkünkben utaltunk, hogy a rendi képviselet elve megszünteti a földbirtok képviseletének elvét, és megfordítva, ez megszünteti azt, hogy tehát sem valóságos földbirtok-képviselet, sem valóságos rendi képviselet nincsen, hanem csak a két elv következetlen elegyítése. Nem akarjuk tovább nyomon követni magának az összehasonlításnak az alaphibáját, amely kiragadja az Angliára és Franciaországra meg Poroszországra vonatkozó különböző *számokat* anélkül, hogy a szükséges kapcsolatba hozná őket ez országok különböző *viszonyaival*. Csak azt az egy nézőpontot emeljük ki, hogy Franciaországban és Angliában azt veszik számba, hogy mit élvez az állam a földtulajdonból és milyen terheket visel a birtokos, míg Poroszországban megfordítva pl. a legtöbb lovagi birtoknál és a mediatizált földeknél az jön számba, hogy mennyire *szabadok* az állami terhektől és mennyire független a magánélvezetük. Nem az, amije valakinek van, hanem mintegy a birtok állami tevékenysége — ez adja meg Franciaországban és Angliában, melyek rendszereit egyébként korántsem helyeseljük, a képviselet jogát.

A szerző igyekszik továbbá azt bizonyítani, hogy a nagy földtulajdon nincs aránytalanul képviselve a kis földtulajdonhoz képest. Erre, valamint az imént tárgyalt pontra vonatkozólag utalunk az „Über dies ständische Verfassung in Preussen" című írására (Stuttgart és Tübingen, a Cotta-féle könyvkereskedés kiadása) és Ludwig Buhl írására a porosz tartományi rendekről.

Hogy azonban, a nagy és a kis tulajdon különbségétől eltekintve is, mennyire nincsen helyes elosztás, azt szemléltethetik a következő példák. Berlin városának földértéke 100 millió tallér, a brandenburgi Mark lovagi birtokaié pedig csak 90 millió tallér, mégis az előbbi csak három küldöttet meneszt, míg az utóbbiak birtokosai 20 küldöttet választanak saját soraikból. Még a városok közötti elosztásban sem tartják következetesen szem előtt a földbirtok elfogadott mércéjét. Potsdam egy küldöttet meneszt a Landtagra, noha földjeinek értéke aligha éri el a berliniekének a tized részét. Potsdamban 30 000, Berlinben 100 000 lakosra jut egy küldött. Még rikítóbb a kontraszt, ha a kisebb városokat, amelyeknek történelmi okokból juttattak egy virilis szavazatot, hasonlítjuk össze a fővárossal.

Egyébiránt hogy megállapíthassuk az intelligencia-képviseletnek és a földtulajdon rendi képviseletének igazi viszonyait, térjünk vissza még egyszer a klasszikus fő tételhez, a fent idézett jogosult megütközéshez, „hogy az intelligencát rendi képviseletre *szoruló különös* elemként hozzák fel az ipari és a földtulajdon *mellett*".

A szerző a tartományi rendek forrását joggal nem *állami szükségszerűségben* keresi és nem *állami szükségletnek* tekinti, hanem a *különérdekek szükségletének* az állammal szemben. Nem az organikus állam-ész, hanem a magánérdekek szűkössége a *rendi* alkotmány építőmestere, és az intelligencia mindenesetre nem szűkös szükségletű, egoisztikus érdek, hanem az általános érdek. Az intelligencia képviselete egy rendi gyűlésben tehát ellentmondás, képtelen követelés. Figyelmeztetjük egyébként a szerzőt a konzekvenciákra, amelyek olyan elkerülhetetlenek, ha a *szükséglést* tesszük a népképviselet elvévé, hogy szerzőnk maga is visszariad tőlük egy pillanatra, és nemcsak a különérdekek képviselete részéről jelentkező meghatározott követeléseket utasít vissza, hanem magának e képviseletnek a követelését is.

Ugyanis vagy *valóságos* a szükséglet, és akkor az állam nem-valóságos, mert olyan külön-elemeket melenget, melyek nem találják meg benne jogos kielégülésüket, s ezért mellette külön testekként konstituálódnak és vele ügyleti viszonyba kell lépniök, vagy pedig a szükséglet valóságosan kielégül az államban, tehát az állammal szembeni képviselete illuzórikus vagy veszedelmes. A szerző egy pillanatra az illúzió oldalára veti magát. Megjegyzi az *iparra* vonatkozólag, hogyha a Landtagokon nem is jutna neki elegendő képviselet, akkor is maradna elég útja, hogy érvényesítse érdekeit az államban és a kormányzatnál. Azt állítja tehát, hogy a *rendi képviselet*, a *szükséglés* elve szerinti képviselet *illúzió*, mert maga a szükséglés illuzórikus. Ami áll ugyanis az ipar rendjére, az áll a minden rendre, de a *földtulajdon rendjére* még magasabb fokban áll, mint az iparra, mert az már a járási főnök, a járási rendek stb., tehát teljesen konstituált állami szervek révén is képviselve van.

Az eddigiek után magától értetődik, hogy nemcsak nem csatlakozhatunk a bizottságok *korlátozott ügyrendje* elleni panaszokhoz, hanem ellenkezőleg, komolyan protestálnunk kell annak minden kibővítése ellen mint államellenes lépés ellen. Ugyanilyen fonák az a liberalizmus, amely az *intelligenciát* akarja a Landtagon képviselve látni. Az itelligencia nemcsak nem *különös* eleme a képviseletnek, az intelligencia egyáltalában nem *elem*, hanem *elv*, amely nem vehet részt semmiféle elemszerű *összetételben*, hanem csak megteremthet *tagozódást* önmagából. Intelligenciáról nem lehet szó mint integráló részről, hanem csak mint az organizáló lélekről. Nem *kiegészítésről* van itt szó, hanem *ellentétről*. A kérdés: „intelligens képviselet" vagy „rendi képviselet". A kérdés

az, hogy a különös érdek képviselje-e a politikai intelligenciát vagy a politikai intelligencia a különös érdekeket. A politikai intelligencia pl. a földtulajdont az állami maximák szerint fogja szabályozni, nem pedig az állami maximákat a földtulajdon szerint, a földtulajdont nem annak magánegoizmusa, hanem annak állami természete szerint fogja érvényre juttatni; nem e szerint a különös lényeg szerint fogja az általános lényeget meghatározni, hanem az általános lényeg szerint ezt a különös lényeget. A földtulajdon — amely képviseli magát — ezzel szemben nem az intelligenciához igazodik, hanem az intelligenciát igazítja önmagához, akárcsak az az órás, aki nem óráját akarná a Naphoz, hanem a Napot az órájához igazítani. A kérdés két szóban összegeződik: a földtulajdon kritizálja-e és tartsa uralma alatt a politikai intelligenciát vagy a politikai intelligencia a földtulajdont?

Az intelligencia számára nincsen semmi külsőleges, mert ő a belső meghatározó lelke mindennek, míg megfordítva, egy meghatározott elem számára, amilyen a földtulajdon, minden külsőleges, ami nem ő maga. Nemcsak a Landtag összetétele, hanem cselekedetei is *mechanikusak* ezért, hiszen az összes általános, sőt a tőle különböző különös érdekekhez is szükségképp mint hozzá nem illőhöz és idegenhez viszonyul. Minden különös, amilyen a földtulajdon, magán-valóan korlátozott. Tehát korlátozottként, azaz egy általános, felette álló hatalom által kell kezelni, de nem kezelheti az általános hatalmat a maga szükségletei szerint.

A Landtagok sajátságos összetételüknél fogva nem egyebek, mint különérdekek társasága, melyeknek megvan az a kiváltságuk, hogy érvényesíthessék *különös korlátaikat* az állammal szemben, nem egyebek tehát, mint államiatlan elemek jogosított önkonstituálása az államban. *Lényegük* szerint tehát *ellenséges* érzületűek az állammal szemben, mert a különös a maga elszigetelt tevékenységében mindig ellensége az egésznek, mivel éppen ez az egész adja meg *semmisségének* — mert korlátainak — érzését.

Ha a különérdekek politikai önállósulása állami szükségszerűség lenne, ez az állam belső betegségének megjelenése volna, csak ahogy a beteges test a természet törvényei szerint polipokat sarjaszt. El kellene határoznunk magunkat két nézet közül az egyik mellett: vagy a különérdekek mindenek fölé helyezkedve és a politikai államszellemtől elidegenedve korlátozni akarják az államot, vagy az állam egyedül a *kormányzatban* összpontosul, és a korlátozott népszellemnek kárpótlásul pusztán egy különérdekei szabadjára engedésére szolgáló szférát nyújt. Végül egybefoghatnók a két nézetet. Hogy az intelligencia képviseletére irányuló kívánságnak tehát értelme legyen, úgy kell értelmeznünk, mint a nép-intelligencia tudatos képviseletére irányuló kívánságot, mely nem egyes szükségleteket akar érvényesíteni az állammal szemben, hanem melynek legmagasabb szükséglete az, hogy magát az államot — mégpedig mint a maga tettét, mint a saját államát — érvényesítse. Képviselve lenni egyáltalában passzív valami; csak ami anyagi, szellemnélküli, önállótlan, veszélyeztetett, szorul képviseletre; de az állam semmilyen eleme nem szabad hogy anyagi, szellemnélküli, önállótlan, veszélyeztetett legyen. A képviseletet nem szabad úgy felfogni, mint valamilyen anyag képviseletét, amely nem maga a nép, hanem csak úgy, mint a nép *önképviseletét*, mint állami akciót, amely — nem lévén egyetlen, kivételes állami akciója — csak tartalmának általánossága révén különbözik állami életének többi nyilvánulásaitól. A képviselet nem szabad hogy engedmény legyen a védtelen gyengeségnek, a hatalomnélküli tehetetlenségnek, hanem úgy kell tekinteni, mint a

legfelsőbb erő magában bizonyos elevenségét. Egy igazi államban nincs földtulajdon, nincs ipar, nincs materiális anyag, amelyek mint ilyen nyers elemek az állammal megállapodásra léphetnének, csak *szellemi hatalmak* vannak, és csak állami feltámadásukban, politikai újjászületésükben szavazatképesek a természeti hatalmak az államban. Az állam szellemi idegekkel hálózza át az egész természetet, és minden ponton meg kell jelennie annak, hogy nem az anyag, hanem a forma, nem az állam nélküli természet, hanem az államtermészet, nem a *szabadságnélküi tárgy*, hanem a *szabad ember* uralkodik.

[Megjegyzések a cenzúraminisztériumnak a „Rheinische Zeitung" elleni leiratához][28]

I.

Széljegyzetek a minisztériumi leirat vádjaihoz

„Ez" (a Rh. lap) „keletkezésétől fogva oly *elvetendő* irányzatot követett" stb. „Félreismerhetetlenül", úgymond, „folytatólagosan uralkodott az újságban az a szándék, hogy az állam berendezkedését alapzatában megtámadja, olyan elméleteket fejtsen ki, amelyek a monarchikus elv megrendítését célozzák, a közvélemény előtt rosszindulatúan meggyanúsítsa a kormányzat eljárását, a nemzet egyes rendjeit a többiek ellen izgassa, elégedetlenséget keltsen a fennálló törvényes állapotok iránt, és baráti hatalmakkal szemben igen ellenséges irányzatot pártoljon. Az igazgatás állítólagos fogyatékosságaira vonatkozó nézeteket, eltekintve attól, hogy többnyire légből kapottak voltak és legnagyobbrészt nélkülözték az alaposságot és a tárgyismeretet, nem komoly, nyugodt és méltóságteljes hangnemben, hanem az állammal, valamint igazgatási formáival és szerveivel szembeni gyűlölködő ellenségeskedés közepette fejtette ki."

Egy irányzat nyilvánvalóan nem válik már azáltal *elvetendővé*, hogy a kormányzat elvetendőnek nyilvánítja. A *kopernikuszi világrendszert* is az egyidejű legfőbb tekintélyhatóság nemcsak elvetendőnek találta, hanem valóban el is vetette. Továbbá mindenütt az a jogszerű, hogy a *vádló* bizonyítson. Végül a „Rheinische Zeitung"-nak a terhére rótt vétkek „*félreismerhetetlen* szándékát" tulajdonítják. Egy szándék azonban csak akkor *felismerhető*, tehát még inkább csak akkor *félreismerhetetlen*, mihelyt *tettekben* valósult meg.

De ha egy pillanatra megengedjük is (amit azonban formaliter kétségbe vonunk), hogy a minisztériumi leirat valamennyi vádja megalapozott, akkor mindazonáltal az adódik, hogy mostani határozatlan és sokértelmű fogalmazásukban *bármely tetszőleges* újság betiltását éppannyira és éppoly kevéssé indokolnák, mint a „Rheinische Zeitung"-ét.

Először is a „Rheinische Zeitung"-ban állítólag az a „félreismerhetetlen szándék" uralkodott, hogy „az állam berendezkedését alapzatában megtámadja". Köztudomásúlag azonban félreismerhetetlenül nagy véleménykülön-

[28] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 297—302. o. Marx kézirata, 1843. febr. 12-én íródott a lap betiltása kapcsán. Nyílván hivatalos felterjesztésre szánta, legalábbis a taktikus hangnem Marx ebbeli szándékát tanúsítja, erre azonban valószínűleg nem került sor, mivel a betiltás visszavonása reménytelennek látszott, s ezért Marx — ahogy ez 1843. márc. 13-án Rugénak írott leveléből kitűnik — már más terveket forgatott a fejében.

bözőség uralkodik a porosz berendezkedést és annak alapzatát illetően. Egyesek tagadják, hogy az alapzatnak berendezkedése, mások, hogy a berendezkedésnek alapzata lenne.

Más nézete van Steinnek, Hardenbergnek, Schönnek, más nézete Rochownak, Arnimnak, Eichhornnak. Hegel azt hitte annak idején, hogy jogfilozófiájában lerakta a porosz berendezkedés alapzatát, és a kormányzat meg a német közönség vele együtt hitte ezt. A kormányzat ezt többek között Hegel írásainak hivatalos terjesztésével bizonyította; a közönség pedig azzal, hogy szemére vetette porosz államfilozófus voltát, mint az a régi lipcsei Konversationslexikonban olvasható. Amit akkoriban Hegel hitt, manapság Stahl hiszi. Hegel 1831-ben a kormányzat külön parancsára adott elő jogfilozófiát.

1830-ban a „Staatszeitung" Poroszországot köztársasági intézményekkel övezett monarchiának nyilvánította. Ma keresztény intézményekkel övezett monarchiának nyilvánítja.

A porosz berendezkedést és annak alapzatát illető eme nagy véleménykülönbözőség közepette természetesnek látszik, hogy a „Rheinische Zeitung"-nak is megvolt a *maga* véleménye, amely, meglehet, eltér az egyidejű kormányzati nézettől, mindamellett tisztes magasságú tekintélyekként felhozhatja maga mellett mind a porosz történelmet, mind a jelenkori állami élet sok elemét.

A „Reinische Zeitung"-nak korántsem állt tehát szándékában a porosz berendezést alapzatában megtámadni, ellenkezőleg, meggyőződése szerint csak az ettől az alapzattól való eltéréseket támadta.

A „Rheinische Zeitung" betiltásával kapcsolatban az „Allgemeine Königsberger Zeitung"-ban egy hivatalos cikk Poroszországot a liberális szuverenitás államának nevezi. Ez olyan definíció, amely nem lelhető fel a porosz Landrechtben, és amely minden lehető értelmezést megenged.

„Liberális szuverenitáson" kétfélét lehet érteni, vagy azt, hogy a szabadság csupán *személyes* érzülete a királynak, tehát az ő személyes tulajdonsága, vagy azt, hogy a szabadság a szuverenitás szelleme, tehát szabad intézményekben és törvényekben is megvalósul vagy legalábbis kell hogy megvalósuljon. Az első esetben a despotisme éclairé[29] áll előttünk, és a fejedelem *személyét* szembeállítjuk az állam-egésszel mint szellemnélküli és szabadságnélküli anyaggal. Az utóbbi esetben, és ez volt a „Rheinische Zeitung" nézete, nem korlátozzuk a fejedelmet személye határai közé, hanem az egész államot az ő testeként tekintjük, úgy, hogy az intézmények a szervek, amelyekben él és hat, úgy, hogy a törvények a szemek, amelyekkel lát.

Továbbá állítólag szándéka volt a „Rheinische Zeitung"-nak, hogy „olyan elméleteket fejtsen ki, amelyek a monarchikus elv megrendítését célozzák".

Megint csak az a kérdés, mit értünk „monarchikus elven"? A „Rheinische Zeitung" pl. azt állította meg, hogy a rendi különbségek uralkodó volta, az egyoldalú bürokrácia, a cenzúra stb. ellentmond a monarchikus elvnek, és állításait mindenkor *bizonyítani* igyekezett, nem puszta ötletekként állította őket oda. De egyáltalában a „Rheinische Zeitung" soha nem kezelt különös előszeretettel egy *különös államformát*. Számára egy *erkölcsös és ésszerű közösségről* volt szó; az ilyen közösség követelményeit *mindegyik* államformában

[29] — felvilágosult despotizmus

megvalósítandó és megvalósítható követelményeknek tekintette. A *monarchikus elvet* tehát nem *különálló* elvként kezelte, hanem a monarchiát kezelte úgy, mint egyáltalában az állami elvnek megvalósulását. Ha ez téves volt, a tévedés nem az alábecsülésből, hanem a túlbecsülésből fakadt.

A „Rheinische Zeitung" továbbá sohasem igyekezett a közvélemény előtt rosszindulatúan meggyanúsítani a kormányzat eljárását. Ellenkezőleg, jóindulatból maga a kormányzat előtt igyekezett meggyanúsítani a népszellemmel ellenkező intézkedéseket. Továbbá soha nem állította szembe elvontan a kormányzatot a néppel, hanem az állam fogyatkozásait éppannyira a nép, mint a kormányzat fogyatkozásainak tekintette.

Ami a „Rheinische Zeitung" alaposságát és tárgyismeretét, valamint hangnemét illeti, több alaposságot és tárgyismeretet legalábbis egyetlen újság sem fejlesztett ki Németországban. Hangneme pedig igazán komoly, nyugodt és méltóságteljes, ha összehasonlítjuk a szervilis (konzervatív) lapok szájtépő hangnemével. A „Rheinische Zeitung"-nak e tekintetben bizonyára nem jogtalanul szemére vetették, hogy *nem elég népszerű*, hogy túlságosan *tudományos* formában ír, ami a minisztérium szemrehányásának szögesen ellentmond.

Ugyanígy a „Rheinische Zeitung" nem igyekezett izgatni a nemzet egyes rendjeit más egyes rendjei ellen, hanem mindegyik rendet a saját egoizmusa és korlátoltsága ellen igyekezett megmozgatni, mindenütt az állampolgári ésszerűséget juttatta érvényre a rendi ésszerűtlenséggel és az emberi szeretetet a rendi gyűlölettel szemben. Ezzel egyébként, ha bűnt követett el, csak olyan bűnben vétkes, amelyet a Rajnai-tartomány törvénye és szokása szentesít.

Az a kifogás, hogy a „Rheinische Zeitung" „elégedetlenséget akart kelteni a fennálló törvényes állapotokkal", ebben a határozatlan fogalmazásban még kifogásnak sem tekinthető.

A kormányzat is igyekezett elégedetlenséget kelteni a fennálló törvényes állapotokkal, pl. az ó-porosz házassági állapotokkal szemben. Minden törvényreform és -revízió, minden haladás ilyen elégedetlenségen nyugszik.

Minthogy törvényes fejlődés nem lehetséges a törvények fejlődése nélkül, minthogy a törvények fejlődése lehetetlen a törvények kritikája nélkül, minthogy a törvények minden kritikája az állampolgárok fejében, tehát szívében is meghasonlást szül a fennálló törvényekkel, minthogy ez a meghasonlás elégedetlenségként érzéklődik, ezért a sajtó lojális részvétele az államfejlődésben lehetetlen, ha nem szabad elégedetlenséget keltenie a fennálló törvényes állapotokkal.

Az a kifogás, hogy a „Rheinische Zeitung" lojális orgánumokat méltatlan gúnnyal üldöz, ami bizonyára az újságpolémiára vonatkozik, nem adhat alapot betiltásra. A „Rheinische Zeitung"-ot minden oldalról denunciálták, sárral dobálták, támadták. Kötelessége volt megvédeni magát. Azonfelül *hivatalos* sajtó nincsen.

A „Rheinische Zeitung" *külső* hatalmakat nem sértett meg, hanem csak azok Németország ellen elkövetett sértéseiért élt megrovással. Ebben csak *nemzeti* politikát folytatott. Ami a Német Szövetség államait illeti, itt csak az ezen államokbeli népképviselők többségének nézetét fejezte ki.

Végül a vallás tekintetében az 1819-es cenzúraediktum II. cikkelye szerint cselekedett, tudniillik ellene hatott vallási igazságok fanatikus bevonásának a politikába és az ebből fakadó zűrzavarnak.

II.

Ha a „Rheinische Zeitung" rendszeres oppozíciót akart volna kialakítani a kormányzat ellen, akkor egészen *ellentett taktikát* kellett volna követnie.

Hízelgett volna a Rajna-tartomány előítéleteinek, ahelyett, hogy fellépett volna velük szemben. Mindenekelőtt a *vallási előítéletek* előtt hajbókolt volna és az ultramontánok modorában kiaknázta volna az észak- és délnémet műveltség ellentétét, ahelyett, hogy bevezette az észak-német műveltséget a Rajna-tartományba.

Francia és nem német elméletekhez kapcsolódott volna.

Az államesze egységével szembehelyezte volna a tartományi szellem különös korlátait, tehát mindenekelőtt, ahogy Görres teszi, védelmébe vette volna a tartományi Landtagokat.

Minden jót a rendek és minden rosszat a kormányzat oldalán látott volna, ahogy a közönséges liberalizmus teszi. Nem emelte volna ki — ami ellentétbe állította sok rajnai liberálissal — a rajnai rendek kritikájában a kormányzat általános bölcsességét a rendek magánegoizmusával szemben. Végül más lapokkal kórusban szélesebb jogokat igényelt volna a bizottságoknak, ahelyett, hogy az ilyen igényt államellenesként ábrázolta volna.

III.

Végül furcsa túlzás az *egész tendencia rosszindulatúságáról* beszélni, mivelhogy eszerint

1. a vámegyletért,
2. Poroszországért az orosz kartell-ügyben,
3. a porosz hegemóniáért folytatott küzdelemben,
4. a Poroszországra mint a haladás államára tett állandó utalások,
5. a porosz népi jellegű berendezések, úgymint a hadsereg, az igazgatás stb., dicsérete ugyancsak rosszindulatú lenne.

Így a „Rheinische Zeitung" nem harcolt egyoldalúan a bürokrácia ellen sem. Sőt, annak oldalán állt

1. Bülow—Cummerow ellen,
2. a romantikus irányzat ellen.

A „Rheinische Zeitung" éppenséggel az egyetlen *liberális* lap volt, amely elismerte a régi porosz törvényhozás jó oldalát.

Így a „Rheinische Zeitung" egyedül védelmezte az új válási törvény fő alapelvét, ellentmondásban szinte valamennyi többi lappal.

Így végül elsőként és szinte egyedül haladásként üdvözölte a *helyreigazításokról* kiadott kabinetparancsot.

Ezeket a példákat csak annak bizonyítására hozzuk fel, hogy a „Rheinische Zeitung" nem csinált *rendszeres*, elvont oppozíciót, hanem mindig csak a meggyőződése szerint ésszerűt juttatta kifejezésre, akár ilyen, akár olyan oldalról indult is ki az.

Az itteni Landtag-képviselőválasztás[30]

**Köln*, márc. 9. A „*Rhein- und Moselzeitung*", mely, mint szerényen mondja, sem nem „a Rajna-tartomány legolvasottabb lapja", sem nem „a politikai gondolat hordozója", Köln város képviselőválasztásával kapcsolatban többek között megjegyzi:

„Készséggel tartjuk *Merkens* és *Camphausen* urakat igen *becsületes* férfiaknak" („s mind, mind becsűletes férfiú", mondja a tragédia[31],) „sőt" (gondoljuk csak el!) „„*sőt* a »Rheinische Zeitung«-nak is szívesen adózunk tetszéssel" (szerfelett értékes adó!), „midőn diadallal szembeállítja őket tartományunk jogainak ellenfeleivel, de annál élesebben és határozottabban hibáztatnunk kell azokat az *érveket*, amelyekkel befolyást igyekeztek gyakorolni ezeknek az uraknak a megválasztására, nem mintha ezek az érvek *nem* érdemelnének tekintetbe vételt, hanem mert nem ilyen *kizárólagos*, hanem *csak* másodlagos tekintetbe vételt érdemelnek." Köln város *különböző* választói között ugyanis szétosztásra került a következő kőnyomatos irat:

„Elvitathatatlanul a város kereskedelmi és ipari állapotai azok, amelyeket Köln városának a küszöbönálló Landtagon mindenekelőtt és legnyomatékosabban kell képviselnie, és ezért a választásnak olyan férfiakra kell esnie, akik azonkívül, hogy tisztességes érzülettel és független, polgári állással rendelkeznek közöttünk, e viszonyok menetét minden oldalról pontosan ismerik és képesek ezeket helyes álláspontról felfogni, megvilágítani és kifejteni."

Következik az utalás a fent nevezett, bizonnyal igen becsületes férfiakra. — Majd végül az olvasható:

„Városunk már ma is hatalmas helyet foglal el a merkantil világban; de kereskedelmének és iparának még sokkal nagyobb kiterjedése áll előtte, és a fejlődés ideje nem távoli. — A vitorlás és gőzhajózás, a vontatóhajózás és a vasút visszahozza városunknak a régi Hanza-tagok korát — csak értelemmel és körültekintéssel kell képviselni igazi érdekét a küszönböálló Landtagon.

Köln, febr. 24.

Több választó"

Ez az irat a következő kapucinádára készteti az igencsak spirituális „Rhein- und Moselzeitung"-ot:

„Ha valahol az anyagi helyi érdekek ilyennyire uralkodóak, hogy még halványan sem tetszenek át a szellemi és általános szükségletek, van-e mit csodálkozni, ha azok, akik a kormányzat gyeplőjét kezükben tartják, szintén csak az előbbiekre vannak tekintettel, az utóbbiakban pedig kizárólag saját tetszésük szerint rendelkeznek? Oh, Köln, te nagy város, Köln, te szent város, Köln, te elmés város, hova jutottak némely gyermekednek szellemi állapotai és történelmi emlékei! Olyan óhajok és remények megvalósításával, amelyekkel legfeljebb egy nagy klikk(-erszény) lehet belőled, úgy vélik, visszahozzák a régi Hanza-tagok korát!!!"

[30] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 384—388. o. Megjelent a *Rheinische Zeitung* 1843. márc. 9-i számában. Marx már a *Leipziger Allgemeine Zeitung* betiltásáról írt cikkében polemizált a *Rhein- und Moselzeitung*gal, 1843 márciusában azonban az e lappal folytatott vitája különösképp előtérbe került, mivel — ahogy Marx írja — e lap „főinkvizitorrá" változott a rajnai lapok között.

[31] Shakespeare: *Julius Caesar*, III. felv. 2. szín.

A „Rhein- und Moselzeitung" nem a képviselők megválasztását hibáztatja- az *érveket* hibáztatja amelyek erre a választásra állítólag „befolyást gyakoroltak". És mik voltak ezek az érvek? A „Rhein- und Moselzeitung" *egy* köriratot idéz *különböző* választókhoz, amely a „kereskedelmi és ipari állapotokat" Köln képviselete legfontosabb tárgyainak nevezi a küszöbön álló Landtagon. Honnan tudja a „Rhein- und Moselzeitung" hogy ez a körirat — amely egyébként mint a „Rhein- und Moselzeitung" maga megvallja, csak „különböző" választókhoz jutott el — olyan hatást gyakorolt a választók kedélyére, hogy kiváltképp és kizárólag eldöntötte Camphausen és Merkens urak megválasztását? Abból, hogy egy körirat egészen *különleges* érvekből kifolyólag ajánlja ezeknek az uraknak a megválasztását, és abból, hogy ezeket az urakat valóban megválasztották, következik-e valami módon, hogy ezeknek az uraknak a megválasztása következménye ennek az ajánlásnak és különös indokolásának?

A „Rhein- und Moselzeitung" tetszéssel adózik a „Rheinische Zeitung"-nak, midőn az Camphausen és Merkens urakat „diadallal szembeállítja tartományunk jogainak ellenfeleivel", Mi indítja erre a „tisztelet-adózásra"? Nyilván a megválasztottak jelleme. Talán ez a jellem Kölnben kevésbé volt ismert, mint Koblenzban? A Landtagon képviselendő érdekek között a „Rhein- und Moselzeitung" *csak* a „*szabadabb községi berendezkedést*" és a „*rendi jogok bővítését*" nevezi meg. Azt hiszi, Kölnben nem tudják, hogy Merkens úr különböző Landtagokon kitüntette magát a „szabad községi berendezkedésért" vívott harcával, sőt hogy az egyik Landtagon csaknem az egész gyűléssel szemben férfiasan és csüggedetlenül védelmezte? Ami pedig a „rendi érdekek bővítését" illeti, Kölnben nagyon is jól ismert, hogy Merkens úr kiváltképpen protestált ezeknek az érdekeknek az autonómiával való megnyirbálása ellen, hogy azonban ugyanilyen határozottan korlátai közé utasította vissza a rendi érdeket, ahol az szembeszegült az általános érdekkel, az általános joggal és az ésszel, mint a falopási és a vadászati törvényről folytatott vitákban. Ha tehát Merkens úrnak a Landtag-képviselőségre való általános elhivatottságát egész parlamentáris pályafutása teljesen kétségtelenné teszi, ha Camphausen úr kivételes, egyetemes műveltségét, magas fokú intelligenciáját és komoly, becsületes jellemét általánosan ismerik és elismerik, honnan tudja a „Rhein- und Moselzeitung", hogy ezeknek az uraknak a megválasztása nem ezeknek a szembeszökő érveknek, hanem az idézett köriratnak köszönhető?

Nem! Nem! — fogja válaszolni a becsületes lap, ezt én nem állítom, a világért sem állítom! Gyengéd spiritualisztikus szellemiségem csak e körirat *szerzőin* botránkozik meg, azokon a materialistákon, akik a szellemi és igazi népérdekek helyett ráadásul egészen más és sokkal alantasabb indokokat rángattak elő, akik oda nem illő érvekkel befolyást igyekeztek gyakorolni ezeknek az uraknak a megválasztására, „Köln ama gyermekeire", kiknek „szellemi állapotai" és „történelmi emlékei" olyannyira lezüllöttek!

Ha a „Rhein- und Moselzeitung"-nak csak e névtelen irat *szerzőivel* van baja, miért fog ekkora kiáltozásba? Miért mondja: „Ha *valahol* az anyagi helyi érdekek ilyennyire *uralkodóak*, hogy *még halványan sem tetszenek át a szellemi és általános szükségletek*, van-e mit csodálkozni, ha azok, akik a kormányzat gyeplőjét kezükben tartják, szintén csak az előbbiekre vannak tekintettel, az utóbbiakban pedig kizárólag saját tetszésük szerint rendelkeznek"! Vajon hát az anyagi helyi érdekek kizárólagosan uralkodnak-e Kölnben, mert kizárólagosan uralkodnak egy névtelen köriratban! Éppoly kevéssé, amennyire a *jogi* érdekek uralkodnak kizárólagosan Kölnben, mert egy másik,

ugyancsak *különböző* válsztónak eljuttatot köriratban kizárólagosan jutnak kifejezésre! Nincsenek-e minden városban, akárcsak minden családban, *szellemnélküli* gyermekek? Méltányos lenne-e ezekről a gyermekekről a város vagy a család jellegére következtetni?

Ám napvilágnál szemügyre véve a körirat valójában nem is annyira megvetendő, mint azt a becsületes *koblenzi* lap el akarja hitetni velünk. Még az országos rendek törvényileg meghatározott hivatása is teljesen igazolja. A rendek törvényes hivatása egyrészt abban áll, hogy a *tartomány általános érdekét*, másrészt abban, hogy *a maga különös rendi érdekét* érvényesítse. Hogy Camphausen és Merkens urak a *rajnai tartományi érdekek* méltó képviselői, ez általános meggyőződés, amelyet a körirat szerzőinek sem megerősíteniök nem kellett, sem akár csak meg is említeniök.

Mivel ezeknek az uraknak a Landtag-képviselőségre való *általános* elhivatottsága minden vita felett állt, már csak a *kölni* képviselővel szemben támasztandó különös követelményekről volt tehát szó, arról volt szó, hogy Kölnnek milyen *városi érdeket* kell a *„küszöbön álló Landtagon"* „mindenekelőtt és legnyomatékosabban" képviselnie! Tagadja-e valaki, hogy ez az érdek a „kereskedelmi és ipari állapotok"! Az egyszerű tagadás azonban nem elegendő, meg kell adni a *bizonyítékot.*

Különösen megbotránkozik a „Rhein- und Moselzeitung" ezen a passzuson: „A vitorlás és gőzhajózás, a vontatóhajózás és a vasút visszahozza városunknak a *régi Hanza-tagok korát.*" Ó jaj szegény Köln városának! Mennyire megcsalják! Mennyire csalatkozik! „Olyan óhajok és remények megvalósításával", siránkozik a „Rhein- und Moselzeitung", „amelyekkel legfeljebb egy nagy klikk(-erszény) lehet belőled, úgy vélik, visszahozzák a régi Hanza-tagok korát!"

Szegény „Rhein- und Moselzeitung"! Nem érti, hogy a „régi Hanza-tagok korán" csak a régi kereskedelmi virágzás kora értendő, hogy valóban „valamennyi *szellemi* és *anyagi* szükséglet" halálharangja szólna, hogy a „szellemi állapotok" teljesen *meghibbantak*, hogy az összes „történelmi emlékek" tisztára kihunytak volna, ha Köln vissza óhajtaná hozni a Hanza-városok politikai, társadalmi és intellektuális korát, a *középkor* idejét! Hogyne csapná a komrányzat a „szellemi és általános szükségleteket" kizárólagosan a saját magánuradalmához, ha egy város ily tökéletesen elidegenedett a jelenkor minden ésszerű és egészséges szemléletétől, hogy már csak a múlt *álmában* éljen! Sőt, nem lenne-e kötelessége a kormányzatnak, önfenntartási kötelessége, hogy szorosra húzza *a* gyeplőt ott, ahol teljes komolysággal arra törekszenek, hogy *volt* és *holt állapotokat* visszahozandó — az egész jelent és jövőt a levegőbe röpítsék!

Tiszta bort akarunk tölteni olvasóinknak. Kölnben — s ez tanúskodik leghangosabban a város politikai mozgékonyságáról — komoly *választási harc* folyt, harc a jelen emberei és a múlt emberei között. A múlt embereit, azokat az embereket, akik a „régi Hanza-városok korát" *szőröstül-bőröstül* restaurálni szerették volna, minden machináció ellenére teljesen kiverték a csatamezőről. És most jönnek ezek a fantasztikus materialisták, kiknek minden gőzhajó és minden vasút ad oculos kellene, hogy demonstrálja vaskos szellemnélküliségüket, s képmutatóan „szellemi állapotokról" és „történelmi emlékezésről" beszélnek, és siránkoznak Babilon vizeinél „Köln, a nagy város, Köln, a szent város, Köln, az elmés város" felett — és könnyeik remélhetőleg nem egyhamar apadnak el!

A „Rhein- und Moselzeitung" stilisztikai gyakorlatai[32]

* *Köln,* márc. 13. A Landtag-képviselőkről szóló márc. 9-i cikkünkre válaszol a mai „Rhein- und Moselzeitung". Nem akarjuk megfosztani olvasóinkat attól, hogy néhány ízelítőt kapjanak e *stilisztikai* mesterműből. Egyéb csemegék között található a következő:

„Igy a »Rheinische Zeitung« széles ívű vágásokkal, nem ugyan alabárdot, hanem *megszokott bunkóját* forgatva odasújtott egy kísértetre" (gondoljuk csak meg! *Egy megszokott bunkó! Vágásokkal bunkót forgatva odasújtani!)*, „melyet a »Rhein- und Moselzeitung« egyik cikkében vélt megpillantani, és, mint magától értetődik" (micsoda luxus, szót vesztegetni maguktól értetődő dolgokra), „valamennyi vágása mellément" *(mellément!* a „Rhein- und Moselzeitung" mellé, talán a szerkesztőjére!), „és a *kikezdett*" (csak kikezdték hát a kísértetet!) „lap ép és sértetlen állapotban van." Micsoda bőkezű logika, mely még csak azt a következtetést sem bízza olvasóinak eszességére, hogy a kikezdett lap *mellé* sújtó vágások nem sújtottak *rá* a kikezdett lapra! Micsoda értelmi luxus, micsoda alapos történetelbeszélés! Ám mérlegeljük azt is, mennyire érdekesnek tünhetett a „Rhein- und Moselzeitung" szemében háta sértetlenségének problémája. Hogy mennyire meggyötri a „Rhein- und Moselzeitung" fantáziáját ez a nagyszerű ötlet a „kísértetről" és a rá odasujtó „Rheinische Zeitung"-ról, valamint a mellécsúszott ütlegekről, azt bizonyíthatják e legeslegnagyobb téma következő, egyaránt szellemdús és meglepő variációi, melyek felsorolásakor el nem mulasztanók felhívni a figyelmet a finom fokozatokra és árnyalatokra. Tehát:

1. „Igy a »Rheinische Zeitung« széles ivű vágásokkal megszokott bunkóját forgatva odasujtott egy *kísértetre,* melyet a »Rhein- und Moselzeitung« egyik cikkében vélt megpillantani, és, mint magától értetődik, valamennyi vágása mellément."

2. „Az a cikk pedig, amely a »Rheinische Zeitung«-ot *szellemlátóvá* tette" (az előbb a szellem kísértet volt, és hát mióta lát a „Rheinische Zeitung" ebben az ultramontán zuglapban is *szellemet!)* „és ennélfogva egy *árny* felett diadalmaskodó hőssé [. . .]". Tehát ezuttal legalábbis a „Rhein- und Moselzeitung" árnyékát eltalálta!

3. „Csakhogy a »Rheinische Zeitung«, amely *alkalmasint* tudatában is van annak, hogy erői minden *szubsztanciális,* igaz és *magvas* valamin" (a „Rhein- und Moselzeitung" *hátán?)* „csuffá válnak" (és milyen szellemi erő ne válnék egy háton csúffá?), „és amely *azért mégiscsak* meg akarja mutatni, hogy *szarvai* vannak" (a „szokott bunkó" kézalatt „szarvakká" változott), „és bökni" (korábban széles ivű vágásokkal odasújtani) „tud, *kiagyalt* magának" (korábban „látott" vagy *„látni vélt")* „egy kísértetet, melyet cikkünk voltaképpeni szellemének szeretne feltüntetni" (ismétlés, a tényállásnak az olvasó emlékezetébe idézése céljából!), „melyen szíve kedve szerint kiéli merszét és próbára teszi erejét" (derekas retorikai expozíció), „ugyanúgy, ahogy a bikaviadalon az *ingerelt bestia*" (fentebb a „Rheinische Zeitung" volt a „bunkós ember", tehát nyilván a „Rhein- und Moselzeitung" a „bestia") „az eléje vetett szalmabábon tölti ki vakmerő kedvét, és szétszaggatva azt, magát *tekinti*

[32] *MEGA* I/I., köt. id. kiad. 388—390. o. Megjelent a *Rheinische Zeitung* 1843. márc. 14-i számában.

győzőnek." Csakugyan homéroszi! Vegyük csak fontolóra az epikai szélességét. És bizonyára aiszóposzi is, ez a mély behatolás a bestiális pszichológiába! Ez a finom értelmezése a bika lekiállapotainak, aki magát győzőnek *tekinti!*

„Igen gyermeteg és ártatlan", de nem kevésbé „ízetlen és triviális" dolog volna, ha egy ilyen „eminens publicistával" magának a dolognak a megvitatásába akarnánk bele bocsátkozni. Tehát csak emberünk jellemzésére még ennyit:

A „Rhein- und Moselzeitung", úgymond, ebben az oly szerencsétlenü kikezdett cikkében „*csak* "azt a „kételyt" nyilvánította, „vajon reményeik" (ti. a C. és M. urak megválasztását ajánló körirat szerzőinek reményei) „valóra válván, *valóban visszahozzák-e a régi Hanza-tagok korát*", de „volt és holt állapotok *visszahozataláról*" a „cikkben szó *nincsen*". Értse, aki tudja!

Továbbá: A „Rheinische Zeitung" „nyilvánvaló *hazugságot* akart elhitetni, amikor azt mondja: »A Landtagon képviselendő érdekek között a ‚Rhein- und Moselzeitung' *csak* a szabadabb községi berendezkedést és a rendi jogok bővítését *nevezni meg*«, holott a »Rhein- und Moseluzeitng«-ban még ez a kiegészítés olvasható: »*a népélet fejlődésében oly sok más függő kérdés rendezése*«." Hát tisztázta vagy csak *megnevezte* is a „Rhein- und Moselzeitung" e „függő kérdések" egyikét is? Azt hiszi, hogy afféle határozatlanul lebegő szófüggesztések, mint a „*sok más függő kérdés* rendezése", e kérdések *megnevezésének*, a Landtag-képviselőkkel szemben támaszottt meghatározott követelésnek számíthatnak? S most fordítsa olvasónk a pillantását még egyszer a „Rhein- und Moselzeitung" stilisztikai eredetiségére: Azon „érdekek közé, amelyek ott" (ti. a Landtagon) „képviselendők, tartozik „a népélet fejlődésében oly sok függő kérdés *rendezése*"! Egy a népélet fejlődésében függő kérdés! Egy képviselendő rendezés!

A „Rhein- und Moselzeitung" mint főinkvizítor[33]

* *Köln*, márc. 11. Néhány nappal ezelőtt a „*Rhein- und Moselzeitung*" vallási átokbullát adott közre a jámbor „*Kölnische Zeitung*" ellen, ma a „*Triersche Zeitung*" áll a koblenzi inkvizíciós bíróság előtt, és — joggal.

A „Triersche Zeitung" ugyanis többek között ezt mondja Friedrich v. Sallet kapcsán: „Előttünk fekszik műve, a »Laienevangelium«, *amely meghamisítatlanul kinyilatkoztatja előttünk az Evangélium szent örök igazságait.*" „Ő" (Sallet) „arra törekedett, hogy ember legyen abban a magasztos értelemben, amelyre Jézus adott példát, *és az Úr igaz vitézeként az örök igazság kinyilatkozatója volt.*"

„Aki ezt olvassa", mondja a „Rhein- und Moselzeitung", „és egyebet nem tud a felmagasztaltról, annak nemde azt kellene hinnie, hogy v. Sallet úr minden bizonnyal hívő keresztény volt és »Laienevangelium«-ában lángbuzgalommal az Úr igéjét prédikálta! De igazában mi ennek az evangéliumnak a tartalma! Az a hamis és kárhozatos tan, amelyet egy Strauss, egy Feuerbach, egy Bruno Bauer és ahányan csak vannak a modern pogányság apostolai, auditóriumokban és írásokban a tudósok szűkebb körének előadnak stb."

[33] *MEGA* I/I. köt. id. kiad. 391—393. o. Megjelent a *Rheinische Zeitung* 1843. márc. 12-i számában.

Állításának hiteles okadatolásaként a „Rhein- und Moselzeitung" idéz „*egy* passzust ebből a „Laienevangelium«-ból, mégpedig azt, ahol párhuzamot von az áruló Júdás és az evangéliumi Krisztus, vagyis ama Krisztus között, akit a Biblia bemutat". Az idézett adalékok csattanósan bizonyítják, mennyire tudatos ellentétbe helyezkedett Sallet a *történelmi* kereszténységgel szemben.

Egy fonák humanitást talán sért a „Rhein- und Moselzeitung" kíméletlen polémiája az alighogy elhalálozott ellen, de nem sokkal inhumánusabb, nem hasonlíthatatlanul sértőbb-e a „Triersche Zeitung" apológiája? Megbecsülöm-e a halottat, ha szellemi személyiségét *meghamisítom?* Sallet csakugyan arra törekedett, hogy igazságot nyilatkoztasson ki, de korántsem az Evangélium igazságát. Sallet csakugyan arra törekedett, hogy *igaz* ember legyen, de korántsem, hogy bajnoka az egyházi igazságnak.

Sallet, ellenkezőleg, úgy hitte, hogy az ésszerű igazság csak a szent igazzal ellentétben, az erkölcsi ember csak a keresztény emberrel ellentétben juttatható érvényre — és ezért írta „Laienevangélium"-át. És hogyan? Megbecsülte-e őt a „Triersche Zeitung"-beli apologétája, amikor egész törekvését egyenest a feje tetejére állítja? Megbecsülnétek-e Luthert, ha azt mondanátok róla, hogy jó katolikus volt, Ganganelli pápát,[34] ha jezsuita-mecénásnak neveznétek? Micsoda képmutatás! Micsoda gyengeség! Sallet republikánus volt; barátja vagy-e, ha hivalkodva royalistának kürtölöd ki? Sallet mindenekfelett szerette az igazságot, s ti azt hiszitek, nem hódolhattok neki jobban, mint nem-igazat mondva? Vagy harcol bennetek a kereszténység és a bátorság! Jó! Valljátok hát be, mondjátok hát: Sallet jó ember stb. volt — de rossz *keresztény!* Panaszoljatok fel, amit akartok, panaszoljátok fel nyilvánosan, csak ne tüntessétek fel műveit kereszténysége világló tanúságtételei gyanánt. Ha *kárhoztatjátok* barátotok törekvését, kárhoztassátok sans gêne,[35] mint a „Rhein- und Moselzeitung", de ne képmutató kerülőúton, ne azzal, hogy azt dícséritek benne, ami *nem* volt, tehát éppen azt vetitek el benne, ami *valóban* volt.

Ha elismerjük is, hogy maga a „Laienevangelium" alkalmat adhatott ilyen felfogásra, hogy Sallet *itt* még korán sincs tisztában önmagával, hogy ő maga *hite szerint* az Evangélium igazi értelmét tanítja, hogy könnyű dolog a „Rhein- und Moselzeitung" idézetével egészen keresztényien hangzó, ellentmondó idézeteket szembeállítani, a „Rhein- und Moselzeitung"-nak akkor is igaza marad abban, hogy Sallet a *történelmi* kereszténység helyébe *magacsinálta* kereszténységet állít.

Végül még egy szót a „Rhein- und Moselzeitung" idézte passzusokról! Egy alapvető fogyatékosságuk van: a *költőietlenség*; s egyáltalában micsoda ötlet, teológiai vitákat költőileg tárgyalni akarni!

Jutott-e zeneszerzőnek valaha eszébe, hogy a dogmatikát zenébe szedje?

Erről a művészettel szembeni eretnekségről nem beszélve, mi az idézett passzus tarlama? *Sallet összeférhetetlennek* tartja Krisztus istenségével, hogy Krisztus ismeri Judás áruló szándékát, és mégsem igyekszik őt megjavítani vagy a gaztettet meghiúsítani! Sallett ezért felkiált (így idézi a „Rhein- und Moselzeitung"):

[34] XIV. Kelemen
[35] — fesztelenül, zavartalanul

„Óh jaj az elvakultnak! bárki is,
Ki ily vonást az Úrra ráfogott,
Belőle — emberismerő: e kis
Dícséretért — torzképet faragott."

Sallet ítélete arról tanúskodik, hogy sem *teológus*, sem *filozófus* nem volt. Mint *teológust* nem nyugtalaníthatta volna az *emberi* ésszel és erkölcsiséggel való ellentmondás, hiszen a teológus az Evangéliumot nem méri az emberi észen és erkölcsiségen, hanem megfordítva, az emberi észt, az erkölcsiséget méri az Evangéliumon. Mint *filozófus* viszont az ilyen ellentmondásokat a *vallásos gondolkodás természetében* megalapozottnak találta volna, az ellentmondást ennélfogva úgy fogta volna fel, mint a keresztény szemlélet *szükségszerű termékét*, és semmiképp sem kárhoztatta volna *annak meghamisításaként*.

A „Rhein- und Moselzeitung" folytassa csak erélyesen hitművét és húzza csak rá a San-Benitót[36] valamennyi rajnai újságra. Meglátjuk, hogy a *felemások*, a langyosok, akik sem nem hidegek, sem nem melegek, jobban meglesznek-e a *hit terrorizmusával*, mint az *ész terrorizmusával*.

[36] — vezeklőinget